

LUND UNIVERSITY

Hemsömnad och mönstertidningar

Törnvall, Gunilla

Published in:

Upptecknaren: Nytt från Folklivsarkivet

2024

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Törnvall, G. (2024). Hemsömnad och mönstertidningar. *Upptecknaren: Nytt från Folklivsarkivet*, 2023, 26-33. https://www.folklivsarkivet.lu.se/fileadmin/user_upload/folklivsarkivet/upload/Upptecknaren/Upptecknaren-2023-slutversion.pdf#page=26

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Upptecknaren 2023

FOLKLIVSARKIVET | LUNDS UNIVERSITET

Upptecknaren 2023

Förord

Folkmusik i kyrkan – toner på gränsen till det lovliga?

Patrik Sandgren (sid. 4)

Sven Blomén från Älgshult och Folklivsarkivet i Lund

Karin Gustavsson (sid. 11)

Släkten på Björkeberg

Lovisa Buhrgard (sid. 17)

Hemsömnad och mönstertidningar

Gunilla Törnvall (sid. 26)

"Att ta vara på dagen har för mig alltid varit väsentligt" – Några minnesbilder av Nils-Arvid Bringéus

Gunnar Alsmark (sid. 34)

Förord

Folklivsarkivets samlingar är i ständig tillväxt tack vare alla användare av arkivet, som bidrar på olika sätt. Genom svar på frågelistor kommer bidrag till aktuella forskningsprojekt, som arkiveras och blir resurser nu och för framtida forskning. Annan utökning av samlingarna sker genom donationer - stora delar av samlingarna är resultatet av privatpersoners gåvor av material, som brevsamlingar, dagböcker, livshistoriska berättelser, fotografier, inspelningar och annat.

Samlingarna växer också genom Folklivsarkivets egna dokumentationer, och i denna upplaga av Upptecknaren skildrar Patrik Sandgren ett dokumentationsprojekt där han följt folkmusikern Mattias Bengtsson och dennes konserter i kyrkor, där material ur Skånes musiksamlingar används.

Två av artiklarna bygger på värdefulla donationer. Dels en samling som benämns "Björkebergssamlingen", som är resultatet av två generationer kvinnors engagerade arbete för att kartlägga sin egen släkts historia med fokus på kvinnorna. Lovisa Buhrgard presenterar släkten på Björkeberg, en gård i Kronobergs län, och några av de öden som flätas samman på denna plats. I Älghult i en annan del av Småland fanns den aktive skolläraren och kantorn Sven Blomé, som under många år bidrog till Folklivsarkivets samlingar genom att svara på frågelistor och göra uppteckningar. I hans hem fanns också en samling dokument som kom att bli kvar där i många år efter hans död 1988, men som hans efterlevande donerade till Folklivsarkivet. Karin Gustavsson beskriver Bloméns gärning och innehållet i donationen.

En vardagsföreteelse som hittills inte fått så mycket uppmärksamhet i forskningen är sömnd i hemmet, men genom bokhistorikern Gunilla Törnvals forskningsprojekt och den frågelista om hemsömnd och mönstertidningar som sändes ut till Folklivsarkivets meddelare har kunskapen om detta fenomen ökat. I Gunillas artikel möter vi flera informanter som berättar om sina erfarenheter av hemsydd kläder.

Sist i Upptecknaren möter vi professor Nils-Arvid Bringéus (1926-2023) genom Gunnar Alsmarks blick. Gunnar var under många år lärare och forskare vid etnologiska institutionen med Folklivsarkivet under Nils-Arvids professorstid, och vi får några av Gunnars minnesbilder från dessa år.

Karin Gustavsson
Arkivchef

Folkmusik i kyrkan – toner på gränsen till det lovliga?

Patrik Sandgren

Folkmusik har inte alltid varit en självklarhet i den kristna kyrkan. Fiolen har benämnts "djävulens instrument"¹ och burliska visor har av konstitutiva skäl inte varit gudfruktighetens melodi. Folkmusik kan även kopplas samman med kroppslig glädje och dans, vilket rimmor sämre med besinning och omdömesgill sinnenärvaro. Idag står väl kyrkan fortfarande för viss måttfullhet, även om dess konsensus har utvidgats. Historiskt sett har viss folkmusik ändå uppfattats som seriös och måttfull, särskilt den traditionella och hävdvunna.² I samtidens kyrka har annars olika former av populärmusik numera sin särskilda plats, som vid dop, bröllop och begravningar.³ Musiken i dessa sammanhang är likväl företrädesvis vokal och lågmäld och det förekommer säkerligen olika uppfattningar för vad som anses passande att framföra.⁴

Avsikten med denna artikel är att lyfta fram musikern och tonsättaren Mattias Bengtsson (f 1971) och sätta hans musikproduktioner i en folkmusikalisk och kyrklig kontext. Bredvid heltidsarbetet som biomedicinsk analytiker håller han och hans grupp *Kabusatoner* konserter i kyrkor och med ett betydande inslag av folkmusik. Mattias arbetar även ideellt för *Svenska kyrkan*, som kyrkvård för Kropps församling, i Ekeby kyrka. Han gräver också i arkiv, som i *Skånes musiksamlingar* (SMS), för att finna material till sina produktioner.

KÄLLMATERIALET

Artikelns källmaterial bygger på dokumentationer av konserter med Mattias Bengtsson och gruppen *Kabusatoner* jämte en djupintervju med Mattias. Själv har jag utfört sex dokumentationer: Ekeby, Skåne 2013, 2014 & 2016 (SMS B778-780), Röstånga, Skåne 2018 (SMS B781), Ysby, Halland 2021 (SMS B1356) samt Hishult, Halland 2023 (SMS B1357). Därutöver har Mattias själv dokumenterat konserter i Ekeby 2012 (B777), Östra Ingelstad, Skåne 2018 (SMS B786) samt ånyo Ekeby 2019 (SMS B1355). Alla församlingarna tillhör *Svenska kyrkan*. Materialet är arkiverat i *Skånes musiksamlingar* och omfattar fotografier, ljudinspelningar och programblad. Djupintervjun genomförde jag med Mattias i mars 2023 (SMS B1358,) vilken återges och citeras från nedan.

MATTIAS RÖTTER OCH MUSIKALISKA BAKGRUND

Mattias bor numera i Ekeby. Han är dock uppvuxen i Kabusa, därav namnet på gruppen. I föräldrahemmet fanns musik omkring honom, men inte explicit undervisande. Ingen i familjen har varit yrkesmässig musiker i den meningen. Mattias anser sig till stor del musikaliskt självlärd, även om han fått en del kunskap genom sitt kyrkliga engagemang. exempelvis genom en kantor i Gävle, där han bodde han en kort tid bodde av arbetsskäl; samtidigt som han gick med i en "nybörjarkör". Mattias berättar att under uppväxten hade pappan ett munspel i nattduksbordet, som han dock sällan spelade på: "Å han har väl kvar det fortfarande tror jag". Pappan, som var bonde innan pensionen, ska emellertid ha trallat under arbetet:

Min far brukade tralla när han arbetade [...] ja han hade en stämma [...] han stod i mjölkrummet och tralla medan han arbetar, så det hördes in i huset. Det var inga melodier, det var inga sångtexter, utan bara arbetsglädje som trallades fram.

Mattias mamma, bondmora innan pensionen, sjöng också i hemmet, fast mest i festliga sammanhang och inte till vardags. Mormor i sin tur ska ha tidigt lärt honom en visa som egentligen är en sånglek: "Denna ringen den ska vandra" och som ska ha etsat sig fast i medvetandet, även om han inte lärde sig själva leken. En väsentlig startpunkt för Mattias folkmusikintresse ska emellertid ha varit när han fick tillgång till trubaduren och folkmusikinsamlaren Christer Lundh pedagogiska vishäfte *Visor i Skåne* med tillhörande kassettband (utgiven 1983)⁵. Mattias antar att det var mormor som införskaffade publikationen. Hon ska ha sysslat med studieverksamhet och efter hennes död 1986 ska den ha hamnat "hemma hos oss". Både Mattias mamma och pappa, som idag är i åttioårsåldern, har gillat att hålla tal. Slakten har även närt en tradition med egna festvisor och julklappsrim, något Mattias fortsatt med och förfinat. Föräldrarna har aldrig varit särdeles kyrkliga och andligheten säger sig Mattias själv ha utvecklat utanför familjesfären: "kyrkligheten har det varit dåligt med, det är väl bara jag [...] sen jag blev konfirmerad". Han instämmer dock i tesen att vara mer andlig än religiös. Mattias morfar ska likväl ha varit kyrkvård under sin levnad, på samma gång en bra sångare som sjöng i kyrkokör. Han dog dock redan 1973, så Mattias har inga minnen efter honom. Farfar som ska ha varit "en hejare på dragspel" gick ur tiden 1986. Liksom Mattias pappa var han bonde i Kabusa. Hur detta lät har Mattias bara svaga minnen av då denne tycks ha slutat spela en tid innan bortgången. Det ska heller inte finnas några eventuella inspelningar bevarade efter vare sig morfar eller farfar.

Mattias fick ett dragspel i tidiga år. Detta ska emellertid varit mer av en "leksaker" som gick sönder ganska omgående. Han ska även ha fått en enklare gitarr, men detta var inget instrument som Mattias fastnade för. Sitt första egna genuina instrument blev omsider ett dragspel han fick låna av sin faster, fastän ett spel i ganska dåligt skick. Senare köpte han ett eget bättre, som han fortfarande spelar på, och som han i princip

är självlärd på. Hans intresse för munspel började parallellt. Beaktansvärt blir förresten när han uttrycker att: "blockflöjt har ju alla spelat i skolan, åtminstone i min generation" och samtidigt understryker han fortfarande spelar detta instrument.

KABUSATONER

Kabusatoner är idag en kvartett bestående av Mattias Bengtsson (ledare, sång), Anna Maria Dencker (fiol), Frank Zintl (piano) och Jörgen Åkesson (trumpet). Emellanåt spelar Mattias även munspel och dragspel, Anna Maria sjunger och Frank trakterar dragspel och flöjt. Andra smärre instrument kan också förekomma. Mattias är i huvudsak självlärd även beträffande noter, medan de andra i gruppen har en mer eller mindre lärd bakgrund inom musikområdet. Anna Maria är präst, Frank är klassiskt skolad pianist och Jörgen har flera år arbetat som ledare för Tomelilla ungdomsorkester. Mattias är visserligen musikalisk ledare och motor, men tar stor hjälp av Frank Zintl i fråga om arrangemangen.

"Kabusatoner blandar och ger". Hishults kyrka 23 augusti 2023. Från vänster Mattias Bengtsson, Anna Maria Dencker, Carl Lindekrantz (vikarie för Jörgen Åkesson) samt Frank Zintl. Fotograf: Patrik Sandgren. SMS 1357.

Gruppens sammansättning och antalet medlemmar har varierat något under åren, även om den aktuella sättningen i princip varit den samma sedan 2018. Mattias berättar att som idé har *Kabusatoner* existerat sedan omkring 2006, från början en manlig duo som inledningsvis inte alls uppträdde i kyrkan, istället på "grillfester i bygden, en skördefestival där vi ställde oss vid en hörna och jammade lite". Mattias sjöng och spelade dragspel och den andre spelade gitarr. Repertoaren var "skånska låtar". De höll på i runt fyra år men gick sedan skilda vägar. Mattias fortsatte sedan under några med sångerskan Irené Landen, vilken han även senare haft samarbete med. Undertiden började Mattias att utvidga ett samarbete med även andra musiker – både klassiskt bevandrade och mer renodlade folkmusiker – och det första kyrkoframträdandet kom att bli i Ekeby 2012. Förvisso framträder Mattias nuförtiden inte ständigt under *Kabusatoner* och inte bara i kyrkor, även om det blivit en del av den varan under de senaste tio åren. För övrigt är beteckningen *Kabusatoner* i dag i princip reserverat för nämnda aktuella kvartett.

KONSERTERNA OCH REPERTOAREN

Mattias lägger ner en hel del förberedelse tid på konserterna, vilka bokas in till sommarmånaderna. De får tydliga teman, inte sällan regionalt förankrade som i "Ädelskånska sånger" (Ekeby 2012), "Toner i Söderåsens skugga" (Ekeby 2016), "Hemvändardag i Röstänga" (2018) och "Toner från hemma och hin sian gäret" (Östra Ingelstad 2018). På samma gång kan retrospektiva som i "Sånger och stämningar från fyra sekler" (Ysby 2021). Något tema syns mer djupsinnigt, exempelvis "Någonstans i universum" (Ekeby 2014). De musikaliska stilarterna är återkommande, en blandning av folkmusik och lättare klassiska verk. Ibland förekommer även lite nymodigare populärmusik, som av Ted Gärdestad. Covers blandas med Mattias egna kompositioner, även om det förra överväger. De egna kompositionerna kan bedömas som en blandning av traditionell och populär visa, melodramatiska eller muntra, inte sällan naturromantiska, stundtals på gränsen till det pekoraltade. Mattias har en kraftfull stämma med ett ganska brett röstomfång och blandar mellan att sjunga djupt och gällare, fast inte så ofta inom samma stycke.

Även om dagens *Kabusatoner* fått en allt tydligare form av bestämd kvartett har Mattias under åren haft andra musiker med på scenen, som Celestakören från Ekeby (de år konserterna genomförts där) och den i folkmusikkretsar bekanta skånska spelmansfamiljen Carr (Ekeby 2018). Konserterna kombineras vanligen med andakt och församlingssång, inlagd som mellanakt som hålls av församlingens präst. På senare år har även gruppmedlemmen Anna Maria Dencker genomfört andakt under åtminstone två konserter (Ysby 2021 och Hishult 2023), det vill säga i Höks pastorat i Halland där hon dessutom verkat som präst.

”Någonstans i universum” med delar av Celestakören. Ekeby kyrka 7 juli 2014. Mattias Bengtsson i mitten med dragspel. Sångerskan Irene Landén (med tamburin) till vänster och Jörgen Åkesson till höger med trumpet. Fotograf: Patrik Sandgren. SMS B779.

Under intervjun med Mattias frågade jag honom om konserternas program, urvalet av låtar och vad som går att framföra i kyrkan. Enligt honom finns tydliga normer:

Vi får hålla på med folkmusik om vi har med några koraler också [...] om vi ska spela profant får vi allt ha med lite sakralt också [...] jag vet ju själv ungefär vad som man får sjunga och inte sjunga i en kyrka, man får ju välja låtarna efter..., med stor eftertanke [...] det passar inte att sjunga om brännvin och fulla drängar.

På frågan om han ibland ligger på gränsen i sitt urval av låtar svarade han: ”Jo då, men det är efter stort övervägande, dom andra i gruppen har ju fått säga sitt, vad dom tycker. Som den där ”Hej svejs i lingonskogen”, den tyckte dom om”.

En av de nuvarande medlemmarna i *Kabusatoner* har en något annorlunda profil som både aktiv präst och fiolspelare bevandrad i folkmusik. Dessutom kvinna i en inte för så länge sedan exceptionellt mansdominerad bransch. Mattias menar om hennes inflytande: ”Anna Maria är ju specialist på fiol [...] så hon inkluderar det i sina gudstjänster, det är nog en bra idé.”

Mattias berättade i slutet av intervjun att han nyligen fått ett engagemang av Kropps församling på en grillkväll där han ska uppträda solo, sjunga och spela dragspel. Jag

frågade honom om låtlistan då vara annorlunda. "Ja då är jag ju inte inne i en kyrka och då kan jag ha lite mer..., lite gladare bondkomiska låtar [...] ja det känns lite friare då".

ÄRADE PUBLIK! Hjärtligt välkomna till denna Musik i sommarkväll-tillställning! Vi i Kabusationer har förunnats att spela för Er här mitt i Österlens fagra nejder, och har ett välloftat musikprogram att bjuda ut! Som rubriken antyder så blir det en mix av lokala och kanske bekanta stycken tillsammans med några pärlor från den svenska sångskatten, adderat med en pampig låt som gruppens ekvilibrister Jörgen och Frank släpps lösa på! Fyra av sångstyckena har producenten själv totat samman för att stolt förevisa Er!

Oren vi spelar på är i folkmusikretsen bekant för storspelmannen Martin Johan Ramelius (1832 - 1913), vilken hade fiolspelet som födkrok. Ut hans rika skatt av låtar har till i afton tre urval, speciellt lämpliga för gruppens egen fiolarlet Anna Maria!
STORT TACK till Smedstorps församling!

*Vår publik vi önskar bjuda
musikaliskt livna strömmar
Klara toner ska det ljuda,
blandar verklighet med drömmar!*

VÅRT PROGRAM:

SANDHAMMAREN: Titeln anger en populär badort och fyrplats, men sångens text beskriver vad man hade för sig i byarna på Österlen! Välkänd för många! Sjung med!

LÖRDAGSMORGEN: Text och musik av Mattias Bengtsson. Denna stilla visa handlar om den avkoppling som njuts när arbetsveckan är över och helgen tar vid...

HOPPVALS: Efter Ramelius. En dans som infördes i Skåne på 1830-talet.

KABUSA: En idyllisk skildring om byn där herr Bengtsson förunnades växa upp, och lärt inspirerade honom att skalda litegrann till egen melodi.

ÄLSKAREN I GLUGGEN: En "sedelärande" mycket gammal folklig visa, spridd i olika varianter över hela landet. Denna är upptecknad i Bertilstorp vid Brösarp.

HAVSÖRNSVALS: Inte bara inkluderad i programmet för att producenten är ornitolog, utan också för att visa sin beundran för Evert Taubes odödliga sänger och visor.

MARCH IN C: Ett klassiskt stycke av engelsmannen Henry Purcell (1659 - 1695), pappa till flertalet cenerverk, vokala stycken och instrumentala kompositioner.

ANDAKT

SVINGEDANS: Efter Ramelius. Denna dansstyp spreds i Skåne tidigt 1800-tal, och benämndes olika i olika delar av landskapet: Körepolka, Horre, Sväng, Runtenom och Bugadans.

KLOCKORNA I GAMLA STAN: Edvard Perssons mäktiga sång från filmen med samma namn. Skrivin av Alvar Kraft och Ch. Henry.

SKYTEN OCH JUNGFRUN: Rakt ovanför oss syns varje kdar natt ett otal stjärnor, av folkfantasi kombinerade till välbekanta stjärntecken. Herr Bengtsson inspirerades att göra en liten sångbar berättelse om två stjärnbilders längtan efter gemenskap.

FOLKETS PARK: 2015 ville Tomelilla högtidlighålla att det nu var 150 år sedan järnvägen anslöt till den dåvarande lilla bondbyn. Herr Bengtsson anförtrödes skapa en revy om bondbyns utveckling till centralort med olika historiska nedslagspunkter. En berättelse om lokala förtäresställen.

SOMMARVALS PÅ ÖSTERLEN: Skrivin av Carl Fredrik Ohlsson och Birger Ehbörn. Sann poesi om vårt landskaps sydöstra hörn!

LYCKA: Gjord 1970. Text av Stikkan Anderson, musik av Björn Ulvaeus och Benny Andersson. Från de sistnämnda herrarnas debutalbum, följt av många, många fler. Men det vet Ni ju redan!

DEN LÄNGE DANSEN: Efter Ramelius. Spelades vid större fester, exempelvis Majjellet, då de dansande bildade en lång ringlande kedja med spelmannen i täten. Den tös som kom att hamna sist i ledet kom att benämnas "Slängerumpa".

Ur programblad till konserten i Östra Ingelstads kyrka 2018-08-02. Under temat "Toner från hemma och hin sian gäret" SMS B786.

SAMMANFATTNING

Denna artikel har satt musikern och tonsättaren Mattias Bengtssons konserter i en folkmusikalisk och kyrklig kontext. Detta utifrån att studera den repertoar som han och gruppen *Kabusationer* under den senaste tioårstiden framfört vid engagemangen i skånska och halländska kyrkor inom *Svenska kyrkan*. I intervjun med Mattias har det framkommit att han får framföra folkmusik i kyrkorummet, men att den inte ska vara för vågad, åtminstone inte vad gäller sångexterna. Repertoaren bör också vara blandad, även kyrklig musik ska finnas med. Detta uppvägs genom att programmet exempelvis omfattar andakt och församlingssång. Mattias har tydligtvis en kunskap om gränserna för det lovliga i kyrkorummet, en insikt han säkerligen erhållit genom sitt engagemang som kyrkvård. I den aktuella sätningen av *Kabusationer* är en av medlemmarna fiolspelande präst, dessutom kvinna, vilket kan tyckas innovativt, samtidigt en värdefull resurs vad gäller förståelse för kyrkans värderingar.

Folkmusik kan generellt sett betecknas som konservativ, vilket i sig kan bilda harmoni med de värderingar som råder inom kyrkligheten. Det går naturligtvis inte att endast utifrån Mattias studerade konserter göra en helhetsbedömning av hur folkmusik och

kyrklighet går ihop i Sverige idag. Detta kan sannolikt variera beroende på församling, kanske även lokalt och regionalt, måhända även vad gäller olika kristna samfund utanför *Svenska kyrkan*. En liten fingervisning på hur det förhåller sig kan nog ändå ges.

NOTER

1. Belyst i den moraliserande sägnen från Hälsingland om "Hårgadansen", med äldsta kända svenska uppteckning efter komministern i Bollnäs, Johan Gabriel Lundström (1785). Förklädd till spelman spelar djävulen en förtrollad melodi på sin fiol, lockar upp ungdomar till Hågaberget där de dansar ihjäl sig. Sägngen om dansen är spridd, har gamla anor med motsvarigheter på kontinenten, bland annat från tyska Kölbigk (Cölbigk) som antas vara dess ursprung. Cölbikiger Tanzwunder faller tillbaks på åtminstone tre handskrifter från mitten av 1100-talet som skildrar en händelse från omkring år 1020 (se exempelvis Strömbäck 1961:6).
2. Det har inte varit helt ovanligt att kantorer och motsvarande varit hängivna folkmusik. Ett särskilt exempel är John Enninger (1844-1908), kantor i Höör och en av förgrundsgestalterna omkring folkmusikupptecknandet i Skåne, företrädare till den kände skånske upptecknaren Nils Andersson från Hofterup (1864–1921), stadsnotarie i Lund.
3. Min dotter har uppdrag i kyrkan och sjunger på bland annat bröllop och dop. Repertoaren är inte sällan modern, förefaller dock alltid vara stämningsfull och taktfullt utvald av beställaren.
4. Den kristna kyrkomusiken har av hävd huvudsakligen haft en tyngdpunkt på det vokala, för att stödja liturgin. Kyrkofadern den helige Agustinus (354-430), vars skrifter ska ha haft betydelse under hela medeltiden, inte var särdeles positiv till goda utövare av instrument; enl. översättning från verket *De musica* bok IV: "Om den som blåser eller klinkar på ett instrument verkligen behärskar denna disciplin, så kan jag inte tänka mig något mer vulgärt än den personen" (Benestad 1994:45). Augustinus ska vidare ha menat att om en [andlig] text framförs alltför konstnärligt [känslomässigt] kan melodin ta överhanden. Om lyssnaren då tappar fokus från texten, begås en synd (ibid).
5. Häftet innehåller till betydande del musik som finns arkiverade i Skånes musiksamlingar. En produkt av Christer Lundhs (1945–2020) dokumentationer i början av 1980-talet.

REFERENSER

Publicerade källor

Internetkällor

- Cölbikger Tanzwunder. <https://www.bernburg.de/de/das-coelbigker-tanzwunder.html>
- Hårgadansen. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hårgadansen>
- Hälsingehambon - Hårgasägngen... <https://halsingland.se/halsingehambon>
- John Enninger, Höör (1844–1908). <http://www.folkwiki.se/Personer/JohnEnninger>

Litteratur

- Benestad, Finn 1994: *Musik och tanke. Huvudlinjer i musikestetikens historia från antiken till vår tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundh, Christer 1983: *Visor i Skåne*. Stockholm: Utbildningsradion.
- Strömbäck, Dag 1961: Kölbigk och Hårga 1. En sägenhistorisk undersökning. Särtryck ur ARV. *Tidskrift för nordisk folkminnesforskning* vol. 17.

Opublicerade källor

Arkiv

- Folklivsarkivet i Lund, Skånes musiksamlingar (SMS): B777-B781, B1355-B1358.

Sven Blomén från Älghult och Folklivsarkivet i Lund

Karin Gustavsson

Under 2022 blev Folklivsarkivet kontaktat av närstående till läraren, kantorn och hembygdsvännen Sven Blomén från Älghult i Småland. Blomén hade avlidit 1988, 78 år gammal. Under många år hade han varit meddelare till Folklivsarkivet och nu ville familjen diskutera hur de skulle förfara med en samling dokument som härrörde från fadern. Det rörde sig bland annat om tre små pärmar med blanketter från Folklivsarkivet, med nedskrivna uppteckningar från trakten av Älghult. Den äldsta är daterad 1947, den yngsta skriven i mitten på 1980-talet. Det handlade om sammanlagt knappt 700 sidor med handskrivna noteringar från Blomén, som hade varit lite av en arkivarie själv, och gjort ett register till sin samling med uppteckningar. Resultatet av de anhörigas kontakt blev att Folklivsarkivet tog emot Sven Bloméns uppteckningar som en donation till samlingarna. I donationen ingick också en stor samling med Sven Bloméns tal och föredrag som han höll vid olika evenemang och tillställningar i bygden, utkast till artiklar och anteckningar och refererat ur olika skrifter. Det var dokument från en mycket aktiv hembygdsvän från Småland som nu införlivades med Folklivsarkivets samlingar.

ETT INITIATIV I ÄLGHULT 1939

I november 1939 kom ett brev till Folklivsarkivet från Sven Blomén, då folkskollärare och kantor i småländska Älghult:

I Älghults sn, Kronobergs län, ha bildats en hembygdsförening. Vi ha tänkt att på våra sammankomster göra en del folkminnesuppteckningar. Då jag anser, att ett sådant arbete går lättare att utföra med hjälp av frågelistor, vore jag tacksam om vi kunde få sådana tillsända snarast (Vi ha sammanträde sönd. D 26 dennes). Jag har närmast tänkt på frågelistor om Människan. Vore mycket tacksam för uppgifter om andra arbetsmaterial och råd och anvisningar för hembygdsarbetets bedrivande. Niléns nyttkomna bok är ju bra. Med utmärkt högaktning, Kantor Sven Blomén, Älghultsby.

Detta brev, som finns i Lunds universitetsarkiv, är en av orsakerna till att Älghult är så väl företrätt i Folklivsarkivets samlingar. Det finns sammanlagt nära 300 uppteckningar från Älghults socken, jämfört med drygt 750 från hela Uppvidinge härad. En stor del av uppteckningarna från Älghult – 175 stycken – tillkom under 1940-talet, sannolikt en följd av Bloméns initiativ. I sitt brev nämner han frågelistor. Teman för frågelistor som var aktuella vid tiden då Älghults hembygdsförening bildades var bland annat "Tranan och vårfrudagen", "Bäckhästen", "Julseder", "Sagor och sägner om skapelsen", "Ägg och ägglekar" och "Nässlorna i folklig tradition".

En annan starkt bidragande orsak till att det finns så mycket material från Älghult i Folklivsarkivets samlingar är den flitige Carl Wikings närvaro. Han var en av de mest frekventa meddelarna till Nordiska museet och sände också frågelistsvar och uppteckningar till Folklivsarkivet, och han måste ha varit en inspiratör för Sven Blomén.

För det var inte någon plötslig impuls som fått Blomén att 1939 fatta pennan och kontakta Folklivsarkivet. Redan 1932, som 22-årig seminarieelev, skickade han in några iakttagelser från Älghult till en insamling av folkminnen som initierats av tidningen Smålandsposten. Detta material finns nu arkiverat hos Smålands museum / Kulturparken i Växjö och i Folklivsarkivets samlingar finns avskrifter av originalen. Bloméns sagesperson 1932 var Älghultsbon P.G. Nilsson, 75 år. Han berättade bland annat om företeelser relaterade till skörd och odling. Blomén återger ett par talesätt som Nilsson kände till:

“Om man inte slutat slåttorn i rätt tid for Ola över ängarna med sin sandpåse och strödde ut sand, varefter man inte kunde slå av det återstående gräset.” Ett annat talesätt var: “Då vädervirren for över gärdena, trodde man förr, att denna bådade torka.” (Båda uppteckningarna, som alltså är avskrifter av original hos Smålands museum, har nummer M 2920 i Folklivsarkivet). “Vädervirren” var en folklig beteckning på en tromb eller tornado, ett väderfenomen som kan verka skrämmande. I flera uppteckningar från Uppvidinge härad nämns hur vädervirrens närvaro skulle komma att påverka kommande skörd.

Det finns ytterligare en uppteckning från Bloméns samtal med Nilsson, som återger fem lokala sägner (med accessionsnummer M 4785). En sägen handlar om en elak fogde på Lidboholm, som gått i förbund med den onde. En annan sägen är ett återgivande av en förmodligen ofta upprepade berättelse om den storvuxne och omvitnat extremt starke “Puttetorpa here” från Västra Torsås.

GLASBRUKSMINNEN I FOLKLIVSARKIVETS SAMLINGAR

Även om Sven Blomén var pådrivande och tog initiativ till att den nybildade hembygdsföreningen skulle göra folkminnesuppteckningar, finns hans eget namn inte på så många dokument i Folklivsarkivets samlingar. Men en av de frågelistor han besvarade själv var den om glasbruksminnen. Insamlingsverksamheten vid traditionsarkiven var inledningsvis helt inriktad på försvinnande allmogekultur, där de agrara miljöerna stod i centrum, och de berättelser som Blomén samlade in från sagesmannen P.G. Nilsson är väldigt typiska för den tidiga insamlingen.

Men succesivt vidgades uppmärksamheten till fler områden, och i början av 1950-talet sände Folklivsarkivet ut en frågelista med titeln “Frågor angående helg och högtid vid

glasbruken i äldre tid". Denna besvarade Sven Blomén med sin mors hjälp. Han skriver i ett frågelistsvar daterat 14 juli 1951, som idag har accessionsnummer M 12436:

Jag har talat litet med min mor, som heter Martina Blomén och är född 1882. Hon kom till Älghults socken 1891. Min far var mästare vid Alsterfors glasbruk under många år. Min morfar, som kom med kh [kyrkoherde] C.A. Ljungquist till Ä. 1891 såsom prästgårdsbrukare, var ovanligt kyrklig. När därför min mor talar om förhållandena vid glasbruket, så kan det ju tänkas att hon ser litet väl stor kyrklighet hos glasarbetarna över lag.

Efter denna inledning med en brasklapp om att moderns fokus kanske var mer kyrkligt än hos andra, levererade Blomén kortfattade svar på de olika frågor som ställdes. På frågan om kyrkobesök svarade han:

Man brukade gå i grupper till kyrkan, och några stannade hemma för att vakta även kyrkobesökarnas barn. Det ansågs höra till ett ordentligt liv att besöka kyrkan. Nattvardsgäendet var tydligen i avtagande, men en och annan sökte sig till nattvardsbordet mera regelbundet. Man gick till kyrkan 6-7 km, svartklädda. Ibland lejde man hästskjuts eller bjöds att åka med någon lantbrukare.

På frågan om nöjen och om eventuella förändringar i uppfattningen om moral svarade Blomén:

Ansågs ej syndigt att dansa. Vid midsommardansen skulle alla vara med i dansen. Kortspel ansågs av mängden vara syndigt och orätt. Frikyrkliga fanns just inga. Någon gång gick en och annan till missionsauktion i Hohults Missionsförsamlings missionshus.

Frågelistan och därmed svaren fokuserar inte på de vardagliga arbetsförhållandena eller glasbruksarbetarnas profession och hantverkskunnande, utan på vanor kring helg och högtid. Att det var förhållanden i förfluten tid som efterfrågades var självklart.

DONATIONEN 2022

I 2022 års donation finns en stor mängd uppteckningar, gjorda på förtryckta blanketter från Folklivsarkivet, som Blomén i likhet med andra meddelare fick skicka till sig. Varför han aldrig skickade det digra materialet till Folklivsarkivet vet vi förstås inte – kanske ville han arbeta vidare med det, eller ha det tillgängligt för att kunna skriva artiklar och betraktelser om sin hembygd. I alla fall är vi glada över att materialet nu har införlivats med våra samlingar. Det vittnar om ett mångårigt intresse för den lokala historien, och i det följande ges några nedslag bland uppteckningarna.

En uppteckning från 1947 är en nedskrivna berättelse från Linus Gustafsson, född 1876 i Fjärdingsmåla. Den då drygt 70-åriga Gustafsson hade bland annat berättat om kreaturens utfodring i äldre tid: "Uti skogen hässjade man löv i stora mängder, som täcktes med grannis och kördes hem på vintrarna. Om på våren lövet tog slut till fåren, gav man dem tallris."

ACC. Nr.		LUNDS UNIV. FOLKMINNES- ARKIV
Landskap:	Upptecknat av:	
Härad:	Adress:	
Öcken: <u>Älghult</u>	Berättat av: <u>Linus Gustafsson</u>	
Uppteckningsår: <u>1947</u>	Född år <u>76</u> i <u>Älghult (Gårdsgom)</u>	
<p>Under G:s farfars tid laga skifte. Efter 1890 nog gång infördes sävellbruk. H.G:s far sådde sällan in nya ibland utar de var signade till säd. Hårdness: fink halm och nog liten hölapp. Säffadhet eller skogen högsade man för i star mängder, som locktes med grumis och blödes hem på markarna. Om på våren blev tog det till försen, gav man dessa sällris. — En del stöpsquijor höptes på hö marknad. Håbloma de flesta har G:s far gjort av sängarna, bysien. Hållungen på börg. hede G på osar och höde värki till Alders. (Sjö glöskubets</p>		
Skriv endast på denna sida!		

En av Sven Bloméns handskrivna uppteckningar, där han återger vad hans sagesperson Linus Gustafsson, född i Älghult 1876, berättade om bland annat lövtäkt som ett sätt att få husdjuren att överleva vintern.

1970 frågade Blomén ut flera Älghultsbor om sägner om Nils Dacke och eventuell kännedom om en vapengömma från Dackes tid som skulle finnas i Uranäs. En av hans informanter, Mildrik Eklöv, uppgav att detta var obekant för honom, samma svar kom från Maja Rosander i Fagerhult. En annan, Gösta Nilsson, berättade att den byggnad som kallas för "Dackeboden" och som nu återfinns på friluftsmuseet Kulturen i Lund, tidigare hade stått på hans gård, på samma plats som det nuvarande boningshuset. Folke Gustavsson i Älghult delgav Blomén berättelser om att det i Ringhult skulle ha funnits "en hemlig gång för Dacke-kämparna." Också Martin Karlsson från Fagerhult pratade om Dackeborgen i Ringhult.

Förklaringen till anteckningarna om Dacke och en eventuell vapengömma finns i Älghults hembygdsförenings publikation *Älghultskronika* 2010, där Sven Bloméns dotter Gunilla Arvidson skriver om sin fars korrespondens med Vilhelm Moberg.

Moberg hade fått uppgifter om att det skulle finnas en vapengömma från Dackefejden i Älghult, och hade bett Blomén om närmare upplysningar om detta.

Året efter publicerade Moberg den andra delen i sviten "Min svenska historia, berättad för folket", med undertiteln "Från Engelbrekt till och med Dacke". Här har Bloméns breda kontaktnät och förmåga att få människor att berätta bidragit till Mobergs historieskrivning.

De sista uppteckningarna gjorde Sven Blomén några år in på 1980-talet. I oktober 1983 hade han träffat Hillevi Samuelsson från Fjärdingsmåla och då frågat henne om lokala benämningar på platser och naturfenomen. Blomén skriver:

Enligt H.S bodde vid Stutabacken en Johanna (HS minns inte stugan). Johanna var mor till Tilda (Karl-Anders o Knuts mormor). HS trodde, att backen i stället hette Tyska-backen. I hagen finns nära bäcken (Svarta bäck) ett berg, som kallades Baggaberget. HS trodde det skulle vara Bäckaberget.

Dessa tre nedslag i Bloméns material – ett från 1947, ett från 1970 och ett från 1983 – visar bredden på hans intressen och hans kontaktnät, som avspeglar sig i materialets innehåll. Från berättelser om sådd och skörd och om hur man i äldre tid fick djuren att överleva vintern på foder av löv och tallris, sedan möjliga spår av Dackefejden, till minnen av personer och namn på platser. Om inte Sven Blomén hade ställt frågor och skrivit ner svaren hade den kunskap som sagespersonerna representerade nu varit förlorad.

Utöver samlingen med uppteckningar skänkte familjen Blomén också en samling manuskript till artiklar, föredrag och tal som fadern hållit i olika sammanhang. Här finns bland annat det tal som Sven Blomén höll vid invigningen av de nya skolbyggnaderna i Älghult 1960, tillsammans med invigningsprogrammet. I sitt tal tecknar Blomén en fin bild av hur bygden utvecklats efter krigsslutet 1945, då det rådde "en livlig aktivitet på skilda områden." Han påminde om hur det byggts "lokaler för läkare och tandläkare, kommunal tvättinrättning, och kom. elverk med byggnad inrymmande också kom. kontor." Den nya skolan skulle inrymma "enhetsskola", den dåtida benämningen på det vi idag kallar grundskola. Enligt Gunilla Arvidsons text i *Älghultskronika* 2010 var Sven Blomén drivande bakom att denna skolform skulle inrättas i Älghult, och hon berättar också om att fadern varit engagerad i olika kommunala angelägenheter som till exempel tillkomsten av den tvättinrättning som han nämnde i sitt tal. I samlingen finns också Sven Bloméns tal vid Carl Wikings begravning 1953. Talet avslutas "Käre gamle vän! Tack för många år trofast vänskap."

Sven Bloméns material är ett mycket värdefullt tillskott till arkivets samlingar, både de många uppteckningarna och samlingen med manuskript. De senare, med alla tal och

artiklar, representerar en kategori medborgare som tog ansvar för det allmänna och en bygds gemensamma angelägenheter på ett imponerande sätt, och som varit helt avgörande för att den svenska demokratin så som vi känner den kunde växa fram. Sedan tidigare har vi i arkivets samlingar en liknande samling från folkskolläraren Emil J Söderman från Bjärehalvön, och det är glädjande att samlingarna nu utökats med ytterligare material av denna karaktär.

REFERENSER

Arkiv

- Universitetsarkivet vid Lunds universitet: Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet, inkommande skrivelser 1939, vol E1A:10
- Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar: Manuskriptarkivet, O 229 Sven Bloméns samling

Litteratur

- *Ålghultskrönika*. (2010). Ålghult: Ålghults sockens hembygdsförening.

Slakten på Björkeberg

Lovisa Buhrgard

INLEDNING

På en hylla i Folklivsarkivets samlingar står sedan augusti 2023, 31 stycken arkivboxar märkta "Björkebergsarkivet". Arkivboxarnas innehåll vittnar om en vardag i Småland som sträcker sig över tre generationer kvinnor. Merparten av materialet härrör från en person: Märta Johnsson, född Hansson (1924–2013). Björkebergsarkivet har

inkommit till Folklivsarkivet i flera omgångar; Märtas dotter Ingvor Johnsson donerade material första gången under 2016, för att därefter överlämna kompletterande material i mars 2023. Utöver innehållet i de 31 arkivboxarna har även Märtas bror, Ivar Hanssons släktforskning donerats i digitalt format av dennes svärson i december 2016. Sammanlagt utgörs således Björkebergsarkivet av 33 volymer.

Märta i sin sjuksköterskeuniform 1948. Uniformen bestående av en blå klänning med vitt förkläde, hälsömskrage och mössa bars under hela den fyraåriga utbildningen vid Södra Sveriges Sjuksköterskehem i Lund. På fotografiet skymtas ett mörkblått band över mössan som provsystrarna bar det sista året av utbildningen. Hakbandet fick man först när man var färdigutbildad. Foto: Widén (O 220 F1:2)

Som med alla arkiv – oavsett om det är ett myndighetsarkiv eller ett släktarkiv likt Björkebergsarkivet – är det första steget för att göra det tillgängligt för forskare och allmänheten att ordna arkivet och upprätta en förteckning över det. När jag i november 2022 påbörjade min praktik på Folklivsarkivet inom ramen för masterprogrammet i ABM vid Lunds universitet, blev således min huvuduppgift att färdigställa ordnings- och förteckningsarbetet av Björkebergsarkivet. Sagt och gjort: materialet ordnades upp och en arkivförteckning upprättades.

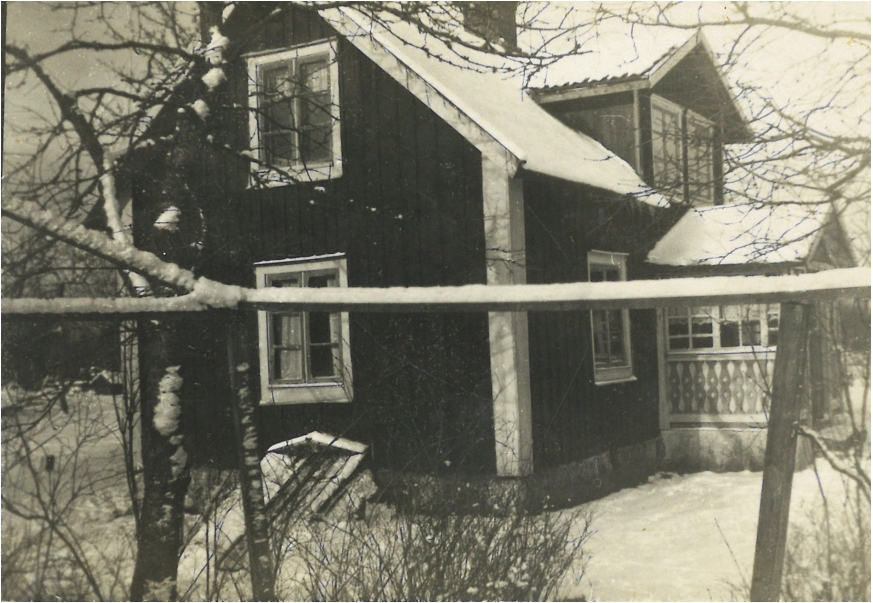

Ruth och Carl Hansson med sju av nio barn. Carl stående längst bak med ett barn i famnen och Ruth till höger. Märta är troligen det tredje barnet från vänster sittande längst fram. Okänd fotograf och okänt årtal (O 220 F1B:1)

När jag knappt ett år senare i augusti 2023 kom tillbaka till Folklivsarkivet – denna gång som nytexaminerad arkivvetare – hade ytterligare material inkommit. Min första uppgift blev att ta mig an sagda material och någon vecka senare fanns så äntligen en komplett förteckning över Björkebergsarkivet, vilket gör det möjligt för forskare och en intresserad allmänhet att ta del av arkivmaterialet. I föreliggande artikel skildras några av de människoöden som vi kan få kunskap om tack vare Björkebergsarkivet. Syftet är därigenom att visa på person- och släktarkivens mångfacetterade karaktär och den mångfald av frågeställningar som de kan beforskas utifrån.

BJÖRKEBERG – SLÄKTENS FASTA PUNKT

Märta Hansson föddes den 4 oktober 1924 som det sjunde barnet av sammanlagt nio syskon. Hennes föräldrar var Ruth Hansson, född Forsberg Petersson (1892-1968) och Carl Edvard Hansson (1878-1954). Carl, som arbetade som postiljon vid järnvägen, hade två söner från ett tidigare äktenskap med sin kusin Hilma Andersson (1878-1912). Efter Hilmas bortgång gifte sig Carl år 1915 med Ruth med vilken han fick ytterligare sju barn. Sönerna från det första äktenskapet, Ivar (1908-1989) och Gunnar (1910-1998), hade efter sin moders död flyttat till släktingar, men kom genom faderns nya äktenskap

Björkeberg i vinterskrud. Okänd fotograf och okänt årtal (O 220 F1A:4)

så småningom att flytta tillbaka till honom och utgöra en självklar del av den växande syskonskaran.

Med Ruths fostermor Norna Sjöstrands (1863-1950) hjälp, köpte Carl och Ruth år 1921 hemmanet Björkeberg i Benestad, söder om Alvesta. Det var alltså här familjen bodde när Märta föddes och det är även så Björkebergsarkivet har fått sitt namn. Björkeberg skulle komma att fungera som familjen Hanssons fasta punkt i ytterligare 80 år. Efter att Carl gått bort år 1954 vid en ålder av 75 år bodde Ruth kvar på Björkeberg fram till sin egen död 1968; de sista åren vårdad av dottern Ingrid Hansson (1917-2001) som övertog föräldrahemmet och bodde kvar där resten av sitt liv. Efter Ingrids bortgång såldes huset och nya ägare tog vid. Märta's vemodiga känslor kring att ta avsked av sitt föräldrahem kan vi ta del av i Björkebergsarkivet.

FAMILJETIDNINGEN BJÖRKEBERGAREN

1943 lämnade Märta föräldrahemmet – men då med vetskapen om att snart få återse sitt kära Björkeberg – för att arbeta som hembiträde hos en familj i Stockholm. För att hålla kontakten med sina föräldrar och sina åtta syskon startade hon familjetidningen "Björkebergaren". I det första numret av tidningen, då utgiven under namnet "Skvallerposten", tog initiativtagare och tillika redaktör, Märta Hansson till orda och

skrev: "Ja, nu kommer första numret av vår familjetidning. Jag hoppas ni har väntat på den. Det har blivit ett litet dröjsmål på grund av att en del bidrag blivit litet försenade. Men bättre sent än aldrig heter det ju" (O 220 F3:1). Vidare får vi förklarat för oss att varje familjemedlem fick behålla tidningen i högst två dagar, för att därefter skicka vidare den till nästa familjemedlem. En föregångare till dagens sociala medier som många familjer använder för att hålla kontakten med varandra – om än något långsammare än de nutida motsvarigheterna. Tack vare "Björkebergaren" får vi inte enbart insyn i Märta och Ruths liv, utan även i vardagen för samtliga nio syskon med familjer.

Längre fram i samma nummer bidrog Märta med "Rapport från Stockholm" daterad den 31 mars 1944. I rapporten berättade Märta att hon kände sig nere och alldeles förtvivlad eftersom hon samma dag fått svar från Statens sjuksköterskeskola att hon inte blivit antagen till utbildningen på grund av sin unga ålder, och uppmanades söka igen året därpå. Märta beskrev sin reaktion på beskedet som att:

[f]örst blev jag hemskt ledsen och tyckte allt var hopplöst. Tårarna trillade ner för mina kinder och jag tänkte faktiskt hoppa i sjön. Ett helt år tänk så länge att vänta! Men efter en stund ljusnade det (O 220 F3:1).

Sjuksköterska var inte det enda yrket Märta övervägde. Barnmorska och tandsköterska framhölls som möjliga alternativ. Det kom dock aldrig att bli aktuellt eftersom Märta senare samma år blev antagen till Södra Sveriges Sjuksköterskehem i Lund där hon utbildade sig mellan åren 1944 och 1948. Under sina år i Lund fick Märta uppleva andra världskriget både på avstånd och på nära håll. I Märta's levnadsbeskrivning går att läsa om hur hon deltog i mottagandet av överlevande från nazisternas koncentrationsläger (O 220 F1A:8). Förutom att bada dem och förse dem med kläder så delade hon även ut anteckningsböcker. I början av 2000-talet blev Märta intervjuad om sina upplevelser av samma händelse; en intervju som finns bevarad i Björkebergsarkivet.

SÖKANDET EFTER EN FADER

I Björkebergsarkivet får vi följa Märta genom livets upp- och nedgångar, från barndomen på Björkeberg och vidare till att hon som nyutexaminerad sjuksköterska flyttade till Växjö och träffade sin blivande make Harald Johnsson. Därefter gick flyttlasset till Jönköping och sedermera till Eksjö och Vetlanda där parets två barn föddes. Arkivmaterialet från Märta sträcker sig ända fram till det att hon var i 80-årsåldern och sedan många år tillbaka pensionerad och bosatt i Malmö. Som pensionär ägnade hon mycket tid åt att släktforska – ett intresse hon delade min sin äldste bror Ivar, vars släktforskning också ingår i Björkebergsarkivet. En stor del av släktforskningsmaterialet vittnar om Märta's sökande efter sin morfar, Ruths far. Enligt Märta's levnadsbeskrivning var det först när hon närmade sig 60-årsåldern som hon började intressera sig för att "försöka klargöra

Märta med Harald Johnsson. På baksidan står skrivet: "Utfärd till Värmland och Dalarna i Kerstin och Folke Holmströms bil". Okänd fotograf och okänt årtal. (O 220 F1A:2)

alla sammanhang" kring sina morföräldrar; att Norna inte var deras "riktiga" mormor hade hon aldrig tänkt på (O 220 F1A:8).

Ruth var det enda barnet till pigan Maria Charlotta Petersdotter (1856-1906), men hon föddes utom äktenskapet. I Ruths egen levnadsbeskrivning framkommer en bild av en fattig om än kärleksfull uppväxt som präglades av det stigma som omgärdade utomäktenskapliga barn tiden runt förra sekelskiftet och långt in på 1900-talet. När Ruth mindes tillbaka på sin skoltid så var det minnen av skolkamrater som inte alltid lät henne vara med i lekarna på rasterna på grund av familjens ekonomiska utsatthet och det faktum att hon var faderlös (O 220 F1B:1). Något år senare insjuknade Maria Charlotta i cancer och oförmögen att ta hand om sin dotter bestämdes att Ruth skulle bli fosterbarn hos sin lärarinna Norna Sjöstrand i Sidlandsmåla, söder om Emmaboda. I Ruths levnadsbeskrivning – där Ruth fått namnet Else och Norna namnet Rosa – står att läsa om Ruths nya liv:

När Else nästa morgon trädde ut i skolans samlingshall tillsammans med Tant Rosa var det som om kamraterna verkade annorlunda mot henne än mot den lilla flickan från Bärsbo. Dock sådant är livet. Världen ser ej med samma ögon på fattig och rik. Nu hade Else fått ett skyddat hem, för varje dag skulle hon få erfara hur kamraterna tävlade om att få vara hennes bästa vän, Else från den grå stugan hade ägt få vänner (O 220 F1B:1).

Märtas efterforskningar av Ruths far ledde så småningom fram till en soldat och tillika mjölnare som var femton år yngre än Maria Charlotta. Om denne man faktiskt var Ruths

far kan vi inte veta med säkerhet; kyrkböckerna förtäljer inget om ett släktskap mellan honom och Ruth. I arkivmaterialet framträder emellertid bilden av en folkskollärarinna som inte hade några egna barn sedan tidigare, men som behandlade fosterdottern Ruth som sitt eget barn.

NORNA – MER ÄN EN ORKIDÉ

Såväl Märta som Ruth skrev ned sina egna levnadsbeskrivningar – lika mycket finns inte nedtecknat om Nornas liv av henne själv. Tack vare att materialet är så pass mångfacetterat kan vi trots det få en relativt god bild av hennes person och liv. Den växtintresserade läsaren kanske reagerar på att norna också är en växtart inom familjen orkidéer. Förklaringen till Nornas ovanliga namn går sannolikt att finna i att hennes far var botanikern Magnus Gustaf Sjöstrand (1807-1880) som bland annat gav ut "Calmar läns och Ölands flora". Ett arv som fördes vidare genom att alla barnen Hansson – och i sin tur deras barn och barnbarn – tilldelades blomnamn jämte sina dopnamn; familjens Ros var Ruth medan Märta namn var Tusensköna.

I flera av de tidiga numren av familjetidningen "Björkebergaren" kan man se textavsnitt undertecknade med antingen "mormor" eller "Oldmor". Likaså nedtecknade Norna sina minnen av sitt första möte med Ruth och ytterligare ett antal minnen fram till det att Ruth gifte sig med Carl. För att få en inblick i Nornas liv innan hon träffade Ruth hänvisas vi huvudsakligen till de brev och brevkort som skickats inom och till familjen Sjöstrand. Ett av dessa brevkort som är adresserat till änkefru Kristina Sjöstrand i Sidlandsmåla, Vissefjärda berättar om en resa som dottern Norna gjorde:

Nu är jag vid Nässjö, kl. är 11.30 och om en stund skall jag äta middag på stationen Mjölby. Vi stannade natten i Växjö, jag hälsade på fru Matsson, som bjöd saft och supé, samt lågo sen på hotell. Vackert väder och bra sällskap, god hälsa m.m. sådant, så mor ej må vara orolig för mig. Hälsningar Norna (O 220 E1:1)

Dessvärre är brevkortet odaterat och endast fragment av poststämpeln finns kvar – resterande del har följt med när någon omsorgsfullt avlägsnat frimärket. Faktum är att av de närmare femtio bevarade brev- och vykort som är skickade till och inom familjen Sjöstrand under 1900-talets första decennier,¹ har inte ett enda kvar frimärket. Det finns spår av att det har suttit frimärken på dem, men någon gång under årens lopp har de tagits bort – kanske för att sättas in i frimärksalbum. Av materialet i Björkebergsarkivet framgår emellertid att Nornas mor flyttade till sin dotter i Sidlandsmåla någon gång efter att hennes make Magnus Gustaf Sjöstrand gått bort år 1880. Kristina bodde därefter hos Norna fram till sin egen död 1913. Någon gång under denna tidsperiod är alltså brevkortet skrivet. Omkring 100 år senare skickade Märta dotter Ingvor liknande hälsningar till sin mamma från olika resor i Europa, men då inte sällan per e-post.

Norna Sjöstrand, Carl och Ruth Hansson. Okänd fotograf och okänt årtal (O 220 F1B:1)

Ett odaterat brevkort adresserat till fröken Ruth Forsberg. Avsändaren har använt ett enkelt sifferschiffer som någon tidigare dechiffrerat och visar meddelandet: "Tack för kortet. Jag har icke glömt dig". Vem denna vän var förblir dock ett mysterium (O 220 E1:1).

AVSLUTANDE ORD

Genom olika nedslag i Björkebergsarkivet har avsikten med föreliggande artikel varit att belysa person- och släktarkiven som ovärderliga resurser för att komma nära enskilda människor och deras vardag (jfr Lindroth 2006:81; B. Lundström 2006:113). De fungerar som ingångar för att förstå människor och de normer och värderingar som präglar det omgärdande samhället (Kvarnbratt 2006:40). Att arbeta med person- och släktarkivens ofta detaljrika material ligger nära ett etnologiskt tillvägagångssätt där man speglar det stora genom det lilla (jfr Lennartsson 2010:62). Med andra ord säger person- och släktarkiven inte enbart något om de enskilda människor som figurerar i arkivmaterialet, utan de säger även något om samhället i stort. I Björkebergsarkivet kan vi därför följa såväl en släkt som det svenska samhället från 1800-talets andra hälft fram till det första decenniet på 2000-talet. Med tanke på att de person- och släktarkiv som finns bevarade på arkivinstitutioner runt om i landet huvudsakligen härrör från män ur det övre samhällsskiktet (se exempelvis Buhrgard 2023; C. Lundström 2006:173), är Björkebergsarkivet värdefullt inte minst eftersom det vittnar om en vardag för människor som inte tillhörde denna grupp.

Till sist, person- och släktarkiv öppnar upp för så många fler människooöden än vad man vid en första anblick kan tro. Även om Björkebergsarkivets centralfigurer får sägas vara Märta, Ruth och Norna så finns dussintals fler människors berättelser i arkivet som väntar på att bli upptäckta. Genom föreliggande artikel har jag bara börjat nysta i de otaliga vardagsberättelser som Björkebergsarkivet har att erbjuda. Gränserna för hur vi kan använda oss av dem sätts bara av vilka frågeställningar man väljer att ställa till materialet.

NOTER

1. Något enstaka brev- eller vykort till och från familjen Sjöstrand sträcker sig ända fram till 1946, men utöver de odaterade så är de huvudsakligen skickade någon gång under 1900-talets två första decennier.

REFERENSER

Otryckta källor

- Folklivsarkivet. O 220, Björkebergsarkivet

Tryckta källor och litteratur

- Buhrgård, Lovisa (2023). Representera mera? Arkivariers förståelse av representation och personarkiv. Masteruppsats, arkivetenskap. Lunds universitet.
- Kvarnbratt, Thomas (2006). Arkivkleptomaner och nitiska tjänstemän. I: *Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven*, s. 35-45.
- Lennartsson, Rebecca (2010). Etnografiska utfärder i 1700-talets Stockholm. Etnologi, historia och metod. I: *Kulturella perspektiv: Svensk etnologisk tidskrift*, nr 3, s. 56-67.
- Lindroth, Jan (2006). Personarkiven och den akademiska forskningen. I: *Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven*, s. 78-87.
- Lundström, Bo (2006). En militärattaché, ett världskrig och ett fotoalbum. I: *Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven*, s. 113-130.
- Lundström, Catarina (2006). Att stå på egna ben – om hembygdsaktören Anna Magnusson. I: *Årsbok för Riksarkivet och landsarkiven*, s. 173-179

Hemsömnad och mönstertidningar

Gunilla Törnvall

Våren 2019 påbörjade jag forskningsprojektet "Att läsa mönster: Kvinnor, kläder och grafisk kultur i Sverige 1881–1981" (Vetenskapsrådet, Dnr 2018–01632), där jag tänkte studera läsning och användning av mönster för hemsömnad av kläder i mönstertidningar. När jag berättat om mitt projekt har det varit många som beskrivit hur de själva, deras mammor eller andra äldre släktingar sytt kläder hemma. Samtidigt fanns det nästan inget skrivet om hemsömnad, trots att det var något många kvinnor ägnade sig åt under stora delar av 1900-talet. Ännu mindre fanns skrivet om läsning av sömnads- och handarbetsidor som länge var viktiga delar i många dam- och veckotidningar. Som bokhistoriker har mitt utgångsmaterial varit tryckta tidningar, med fokus på veckotidningarna *Allers Mönster-Tidning/Femina*, *Husmodern* och KF:s mönsterkatalog *Vår Mönstertidning/Vi Modemönster*. För att försöka finna läsarna bestämde jag mig för att göra ett antal djupintervjuer med kvinnor som läst veckotidningar och sytt kläder på 1950–70-talet. Jag kompletterade intervjuerna med en frågelista som sändes ut hösten 2022 till Folklivsarkivets fasta meddelarnät (LUF 264). Med frågelistan ville jag uppfylla det dubbla syftet att dels få in underlag till min egen forskning, dels samla in material om hemsömnad mer generellt i Sverige. Jag fick 29 svar, från män och kvinnor födda mellan 1923–1986. På så sätt kompletterades mitt material även av informanter som *inte* sytt själva, eller bara sytt i mindre omfattning. Jag har i min tidigare forskning inte använt mig av etnologiska metoder så det har varit spännande och lärorikt. Tack alla ni som svarat på mina frågor!

HEMSÖMNAD OCH SÖMMERSKOR

Fram till 1940-talet, då den svenska damkonfektionen (fabriksmässigt färdigsydd kläder) fick sitt genomslag syddes de flesta kläder antingen i hemmen eller hos enklare så kallade hemsömmerskor, som sydde professionellt i det egna hemmet eller i beställarhemmet, alternativt hos lite finare sömmerskor med egen ateljé. Hemsydd kläder var fram till början av 1980-talet, då den svenska textil- och klädproduktionen flyttat till låglöneländer, det billigaste och snabbaste sättet att klä sig moderiktigt (Törnvall 2023). Många meddelare vittnade om äldre släktingar, främst mammor och mormödrar som sydde till sig själva, till sina barn och barnbarn. En del hade också sytt enstaka kläder till sig själva och sina barn. Flera av dem som inte sydde så mycket tyckte att deras mammor var skickligare och överlät sömnaden åt dem. Många mindes äldre släktingar som lät sy upp sina kläder hos en sömmerska. De som hade mammor

som anlidade sömmerskor fick också själva kläder uppsydda av dem, framför allt examenskläder och liknande:

Mor sydde till sig själv, enkla klänningar, många städrockar och förkläden för att skydda kläderna under. Men när hon skulle vara fin gjorde hon som mormor: tog hem Augusta, hemsömmerskan, som satt vid den varma spisen i december och sydde julklänningen till mor. (M 28495, f. 1942)

Mamma berättade om hemsömmerskor som kom till gården. De stannade några dar och sydde upp klänningar och byxor mm till familjen. Ibland hade de också med sig tyger som man fick köpa eller hade man köpt dem innan. Kanske av någon gårdfarihandlare. Ofta kände man kvinnan innan. (M 28475, f. 1948)

Svaren på frågelistan vittnar om företeelser som numera blivit ovanliga, som att få tyg i present (se bild):

En vanlig present från släkt och grannar när jag fyllde år var några meter klänningstyg. Som man inte fick välja själv. Ofta småblommigt. Vad jag minns. Något som givaren tyckte om förstäs. Viktigt att foto togs och sändes till givaren som tack. Nedan ett tyg från ungarlen och vår allti-allo man, Karlsson. (M 28495, f. 1942).

Det kunde upplevas som tvingande att få tyg i present som man inte själv valt och som man förväntades sy något av:

Mamma och pappa brukade ge mig klänningstyger i present när jag fyllde år ibland och jag kände mig mer eller tvungen att sy. (M 28498, f. 1936)

Att få tyg i present var vanligt förr. När tyget sytts upp var det mer eller mindre obligatoriskt att bli fotograferad i det nya plagget så att ett tack kunde skickas till givaren. Här syns en glad meddelare, f. 1942, i en klänning av småblommigt presenttyg. Lendahls.

SYMASKINER OCH SYMASKINSAGENTER

En förutsättning för hemsömnaden var ofta tillgång till en symaskin. Redan på 1850-talet hade de första symaskinerna för privatbruk nått Sverige från USA. De förde med sig avbetalningssystemet, symaskinsagenterna och reklamen som spred symaskinen till kvinnor i alla samhällsklasser (Sjöqvist 1972:12–35). Det har beräknats att cirka 90 procent av arbetar-, lägre tjänstemanna- och medelklasshushållen hade en symaskin vid början av 1940-talet (Nyberg 1994:267). Symaskinen var kostsam, men enligt många en outhärlig investering. Svaren på frågelistan vittnar om att gamla trampsymaskiner fortfarande var i bruk in på 1950- och 60-talen. De ersattes efterhand med modernare

elektriska maskiner, som kommit redan på 1930-talet (Nyberg 1989:81). Många skriver att de hade symaskin hemma. En del minns symaskinsagenterna som sålde maskinerna och avbetalningssystemen:

På 1950-talet köpte mor en ny modern elektrisk symaskin (...) Under min barndom på 1940-talet var det förstås trampsymaskinen som gällde och som gjordes om till litet bord med duk och krukväxt på när det inte användes. Men sen minns jag att symaskinsagenter med jämna mellanrum kom hem och föresådde den nyaste symaskinen. (...) För min mor var symaskinen en kär kamrat och kanske en form av statuspryl. När hon flyttade in på ett äldreboende i 90-års åldern var hennes enda önskan att få sin symaskin med sig. Även om hon visste att hon aldrig skulle använda den, det hade hon då inte gjort på många år. (Lendahls, f. 1942) Mor hade en gammal trampsymaskin Singer, som jag fick använda ibland. (...) Senare köpte mor en elektrisk symaskin som satt fast i ett bord och kunde fällas upp och ner. Symaskinsagenten tyckte att jag också borde ha en symaskin, det fanns något som hette "sparköp", man sparade en viss summa varje månad när det var klart fick man maskinen - men man kunde också byta till en nyare - och bättre modell med fler finesser zigzack mm. (M 28505, f. 1942)

Min farmor köpte en Singer symaskin av en agent för den firman. Hon hade inte mycket pengar men betalade av och allt registrerades med stämplrar. Jag har ännu den lilla boken kvar. Hon sydde nästan alla kläder till sina tre barn på den. Den var värd sin vikt i guld för henne. (M 28475, f. 1948)

Symaskinen var en så dyr investering att barnen inte alltid fick lov använda den:

Jag började sy hemma i tolvårsåldern men det blev hos min mormor för jag fick inte låna mors symaskin hon var så rädd om den. Jag fick tyger av mormor och satt och sydde hemgift fina örngott hon hade en gammal trampmaskin som jag fick använda och efter ett tag gick det riktigt bra på den. (M 28500, f. 1940)

Ytterligare en meddelare hade lärt sig sy på sin mormors trampsymaskin. Hon längtade till skolslöjden för att kunna få sy på en elektrisk maskin:

Att sy själv var roligt, men jag hade ju ingen egen symaskin, mamma lånade inte ut sin - den fick helt enkelt inte gå sönder. Istället blev det stickning som fascinerade mig i flera år. (M 28496, f. 1950)

MÖNSTREN

Förutom symaskinen var enklare mönster på papper en av förutsättningarna för den mer avancerade hemsömnaden. Mönster förmedlades ofta genom tidningar, och många damtidningar såg mönstren som ett viktigt lockbete för att locka läsare (Beetham 1996:67; Emery 2014; Törnvall 2023). Det var genom att inkludera gratismönster som tyska *Burda* byggde sina framgångar och på 15 år utvecklades till att 1967 bli den största modetidningen i Europa (Szeless 2002:849). När det gäller mönster nämner de flesta meddelare "Stil-mönster" som var en storsäljare under andra halvan av 1900-talet. Stil-mönster hade börjat genom Åhlén & Åkerlunds veckotidning *Husmoderns mönsteravdelning* under andra världskriget då allt fler av ekonomiska skäl började att sy själva hemma. År 1950 producerade Stil-mönster fyra miljoner mönster. Det innebar att varje svensk kvinna i genomsnitt köpte två av deras mönster om året (Törnvall 2023:58). Även *Burda*-mönster användes av många.

Femina och Husmodern som mor prenumererade på hade gott om detaljerade mönster. (...) Även Stil mönster skickade hon efter (från Husmodern tror jag) och använde. Jag har en pärm kvar där hon klistrat in en del mönster som hon klippt ur dessa tidningar. Jag minns de där tidningarna med vackra kläder. Ritade gärna av dem på pappkartong till mina klippdockor, eller dockelisor, som vi sa i Skåne." (...) Att gå till sybehörsaffären och köpa mönster i små inplastade paket var också populärt. Spännande att välja och att sedan packa upp och klippa ut sin storlek. Det intresset delade jag och mor. Men sy fick hon gärna göra själv, det blev bäst så förstod jag tidigt. (M 28495, f. 1942)

Jag var i 30-årsåldern när jag gick en sykurs på Komvux. Då sydde jag ganska mycket under en period ex klänningar, kjolar till mig och skjortor till min man. På sykursen använde vi många mönster från Burdatidningarna. Det var bra modeller och bra beskrivningar hur man gjorde. (M 28481, f. 1944)

Mamma använde STIL-MÖNSTER och där var jag med och bestämde när jag blev äldre tex min konfirmationsklänning. (...) När jag blev äldre och skulle få något nytt för vi in till Kristianstad, där det fanns en stor tygaffär och så tittade jag (vi) i deras mönsterkataloger (M 28482, f. 1943)

[Mor] sydde alltid efter mönster. Det var Stilmönster som gällde. Någon gång Vimönster, men de tyckte mor inte var lika praktiska att använda. Av och till modifierades mönstren efter våra egna idéer, men alltid ett pappersmönster som grund. (...) Någon gång köptes två mönster till ett plagg för att göra en "egen" modell. Jag minns att min mor någon gång, till sig själv, köpte tyg och mönster från ICA-kuriren. Jag tror det var tillklippt, men hon föredrog pappersmönster och att klippa till själv (M 28509, f. 1949)

Mönster fanns i veckotidningar, och man kunde också köpa mönster där man köpte tyg. När jag sydde raka, ärmlösa sommarklänningar, klippte jag till tyget efter ett plagg som jag redan hade. Någon fantasi var det inte tal om, det gällde att modellen var så enkel som möjligt om jag skulle klara av att sy den. Jag sydde ofta fel och blev då väldigt lätt irriterad över att behöva sprätta upp och gör om. (M 28480, f. 1935)

SPARSAMHET OCH KREATIVITET

Frågelistesvaren visar att hemsömnaden ofta skedde av ekonomiska skäl. Kläderna var få och det "gällde att ta vara på de plagg som fanns ändra och sy om" (M 28482, f. 1943). Föräldrarnas kläder syddes om till barnen:

Mor sydde kläder åt mig, fars uppslitna skjortor kunde bli blusar innan jag blev för stor. Så lagade och lappade hon på den tiden det inte var så god ekonomi förr. (M 28505, f. 1942)

Många vittnar om hur de hemsyddas kläderna syddes till ett speciellt tillfälle, exempelvis skolvslutningen eller konfirmationen, och sedan användes under resten av sommaren och kommande år. De hemsyddas kläderna ändrades och moderniserades genom färgning och nya accessoarer. Konfirmationen krävde en vit klänning eller dräkt:

[Mamma] sydde mig en vit linnedräkt som var lite stor, men inte så det såg stigt ut. Hon hade räknat ut att eftersom jag redan nästan slutat växa skulle jag kunna ha den när jag tog realen året efter. Den passade perfekt, men då vi färgat den blå hemma i badkaret. Med ett par nya blå skor blev jag jättefin! (M 28496, f. 1950)

Mor sydde en sedesam vit klänning i halvlinne till min konfirmation. Den färgades sedan i en svagt gul nyans och ett brunt tunt läderskärp ersatte det vita tygskärpet. Ärmor och kjollängd kortades. Den klänningen var användbar i många år. (M 28495, f. 1942)

Hemsömnaden kunde förena nyttan med nöjet. Som skäl till att sy själv anges ofta det kreativa, att skapa något unikt. En kjol syddes snabbt och enkelt, och det fanns gott om tygaffärer förr.

Ofta har jag köpt ett enklare grundmönster som jag sedan kan återanvända till flera plagg. Det blir ju väldigt olika plagg med olika tyger, längder, detaljer osv. Då blir det också kreativt att sy! (M 28486)

Det fanns också en glädje och stolthet av att kunna sy själv: "Jag var jätteglad och stolt över att få bära kläderna jag sytt själv" (M 28507). Andra sydde för att "Det var sådant man gjorde", utan att tänka att det var något speciellt, fast att de tyckte att det var "tråååkigt, svårt och jobbigt" (M 28498, f. 1936).

HEMSYTT VS KONFEKTION

För dem som var vana vid hemsyddade kläder kunde det upplevas som en befrielse att få sina första konfektionssyddade kläder, vilket för meddelarna vanligen skedde i nedre tonåren:

Min mamma sydde kläder till mig tills jag var 13–14 år och då ville jag ha köpta kläder! (M 28492)

Jag var 14–15 år när jag fick min första köpta klänning en gul sommarklänning som nu finns i ngn av de drygt 50 trasmattor jag genom årens lopp vävt." (M 28482, f. 1943)

Ett par konfektionssyddade grå långbyxor var en lycka för en tolvåring som tidigare gått i hemsyddade byxor med jämbreda ben. Kompletterade med en duffel och en Islandströja, hade världen plötsligt blivit en annan i mitten av 1950-talet. Och framförallt jag. Men ganska snart uppskattade jag åter mors hemsömnad av kjolar och klänningar förstås. Särskilt när mönster beställdes från Burda. Då hjälptes vi åt att tolka, klippa ut och nåla fast tyg. Jag fick bestämma men mor sydde, som tur var. (M 28495, f. 1942)

Mamma hade Singer trampmaskin, hade fått gå lite i lära hos en kunnig kvinna på samhället, sydde kläder åt mig - överhuvudtaget hade jag inte något köpt plagg förrän i tonåren. (...) jag var privilegierad och tror faktiskt att det tidigt blev närmast självklart att jag skulle ha kläder som kanske avvek från det som var vanligt i min lilla värld..." (M 28497, f. 1938)

Att ha hemsyddade kläder kunde innebära att man stack ut, på ett både positivt och negativt sätt:

Ett speciellt minne från småskolan: Mamma hade sytt en klarblå kappa med rödrutigt foder och blanka knappar (flickor hade inte långbyxor i min barndom). Jag kom cyklande till skolan, fick inte vara med och leka – jag var mallig – det var första gången jag förstod att det man själv var stolt och glad över, inte var något som självklart delades av andra! MEN jag vet också att vissa kamraters mammor kom hem till oss för att fråga mamma – hur hon hade sytt något av mina plagg... Att vi alla var arbetarungar bör tilläggas. (M 28497, f. 1938)

En annan meddelare vittnar om sin mamma som arbetat som kappsoömmerska och var duktigt på att sy. För att spara pengar köpte de stuvbitar två gånger om året som de sen sydde kläder av efter säsong. Hon fick hjälpa till att sy knapphål, för hand, och mamman var noggrann. Det skulle bli fint så att ingen kunde gissa att kläderna var hemsyddade, "vilket man såg ner på lite 60-talet när jag blev tonåring. Jag fick min första köpta kappa när jag som 14åring skulle ta realen, då var jag stolt." (M 28496, f. 1950) Hemsyddade kläder kunde annars kännas otrevliga av andra skäl:

Mamma sydde en del kläder åt mig, byxor kommer jag ihåg, de stacks, jag var inte alls förtjust i dem. (M 28485, f. 1946)

Det fanns också andra skäl till att inte sy själv, främst att det inte blev tillräckligt bra eller tog för lång tid:

Kläderna jag sydde blev inte så värst snygga. Det enda plagg jag minns som lyckat var en tvådelad klänning i mossgrön bouclé. (M 28480, f. 1935)

Det är mer avkopplande att göra saker för hand. Såsom brodera, väva, sticka, virka. (M 28478, f 1968)

Jag har inte sytt så mycket åt mig själv. Var rätt dålig i slöjd i skolan och hade dåligt tålmod när mamma försökte lära mig. Tyvärr. I lekskolan sydde man ju lite dukar och sånt. Det var roligt. Men läraren i skolan hade dåligt tålmod med dem som hade tummen mitt i handen. (M 28475, f. 1948)

MÄN SOM SYR OCH INTE SYR

Damkläder har traditionellt sytts i hemmet, medan herrkläder redan vid slutet av 1800-talet blev intressant för konfektionsbranschen på grund av en mer standardiserad klädsel (Daun 2022:70). Med unisexmodet och en mer avslappnad klädstil mot slutet av 1960-talet och på 1970-talet blev herrkläderna enklare att sy hemma och herrkläder blev en ny målgrupp för mönstertillverkarna (Emery 2014:180ff). Men den stora målgruppen var fortsättningsvis kvinnor som sydde till sig själva eller sina barn. Några enstaka undantag finns. En av de sömnadsintresserade kvinnor jag intervjuat hade en pappa, utbildad snickare, som sydde till henne, hennes mamma och syster. I ett frågelistesvar kommer uppgifter om ytterligare en man som sydde:

Min morbror, som var präst, sydde till sig, sin hustru och deras två flickor. (M 28509, f. 1949)

Dessa två undantag kompletterar därmed den internationella forskningslitteraturen om hemsömnad, där männen lyser med sin frånvaro (Burman 1999:5). Av de män som svarat på frågelistan är det inte någon som har sytt mer än i skolan:

De enda gångerna jag sytt var när jag hade syslöjd i skolan. I åk 3 skulle vi sy ett förkläde att använda, när vi pojkar fick träslöjd i åk 4. Jag blev aldrig klar, så flickorna i klassen fick sy färdigt mitt förkläde, så att det skulle vara klart till terminsslutet! (M 28474, f. 1945)

SKOLSLÖJDEN

Skolslöjden blev obligatorisk 1955, men den var könsuppdelad fram till 1969 (Johansson 2002:10). Enligt 1962: års läroplan ingick klädsömnad i textilslöjden, som bland annat skulle utveckla fantasin och leda till manuella färdigheter, materialkunskap och estetisk fostran (*Läroplan för grundskolan 1962:320–327*). Ofta var det obligatoriskt att sy förkläde till hemkunskapen och gymnastikpåse. Utöver det kunde det finnas möjlighet att sy kläder, vilket några meddelare hade gjort. En del mindes skolslöjden med tacksamhet medan andra mer såg den som ett tvång:

(...) hade några dystra erfarenheter från slöjden i folkskolan, en pyjamas, med massor av knapphål (förstås) och krage och manschetter, allt i något fult ljusblått tyg med små blomster på. Alla elever fick samma tyg. Jag tror min mor hjälpte mig att göra denna hemska uppgift klar. (...) Nej skolslöjden var inget som stimulerade mig att sy. (M 28495, f. 1942)

Jag har aldrig sytt till mig själv. ...mer än i syslöjden - då man sydde mer av tvång. Kommer speciellt ihåg en blå kjol i "sjukskötersketyg" med mycket vidd och bred linning. (M 28492)

Från slöjden i mellanstadiet minns jag särskilt en sidenpyjamas, och från högstadiet en kortärmad skjorta med krage. Mönster fanns i massor i skolan och lärarna hejade ivrigt på alla som ville sy något mer avancerat än klasskamraterna. Material var det sämre med, så pyjamasen fick bli både grön och vit eftersom det inte fanns tillräckligt med tyg för att sy en enfärgad. (M 28483)

Jag var hopplös i syslöjden och läraren tyckte jag var värdelös då jag sydde det mesta snett och vint, varför jag fick gå över till pojkar och ha träslöjd istället, vilket passade mig betydligt bättre! (M 28490, f. 1949)

VARFÖR UPPHÖRDE HEMSÖMNADEN?

Vid början av 1980-talet minskade försäljningen av symaskiner och tyger i Sverige och internationellt. Kvinnors ökande förvärvsarbete i kombination med billig och modern konfektion var viktiga skäl till det. Så småningom upphörde veckotidningarna med att förmedla mönster för damkläder. Hemsömnaden fortsatte, om än i mindre skala, men gjordes av intresse och inte av nödvungenhet (Törnvall 2023:73f). En meddelare skriver att hon tidigare sytt enkla kjolar, men sen "fylldes livet med konfektion och en mängd andra intressen! Sticka och brodera har jag dock ägnat mig åt ibland." (M 28495, f. 1942). Tidsbristen var ett viktigt skäl för en annan meddelare, som tidigare sytt mycket:

När jag blev äldre och gift mig och fått barn köpte jag en symaskin och inhandlade tyger från en butik som sålde stuvat billigt och jag sydde på all ledig tid. Jag hade både till alla tre barnen och till mig själv. (...) Jag hade börjat arbeta heltid så där var inte tid över att sitta vid symaskinen trädgård o hus och ut med husvagnen tog all fritiden. (M 28500, f. 1940)

Konkurrensen från konfektionen, att tyger blivit dyra och tygaffärer sällsynta lyfts fram som skäl:

Jag slutade sy kläder när barnen kom upp i skolåldern. Det känns inte som om det är "modernt" med hemsydd kläder, det kostar nästan lika mycket att köpa tyg som att köpa färdiga plagg (iaf till en vuxen) och det finns tyvärr inga bra tygaffärer kvar. (M 28486)

Det blev modernt med märkeskläder och det var det man ville ha helt enkelt. Kanske för att visa att man hade råd? (...) Jag tycker också att tyger och sybehör har blivit så pass dyrt att man inte tjänar något på att sy själv till skillnad från när jag växte upp. (M 28496, f. 1950)

Några tyckte att de inte var tillräckligt bra och att sy själv var därför inte "värt mödan" (M 28487, född 1948):

Mitt främsta minne av alla dessa egensydda plagg är att de aldrig blev så bra som jag önskade mig och att de därför till största delen hängde oanvända i garderoben. Det var egentligen inget fel på dem men de levde inte upp till mina förväntningar, särskilt vad gällde passform och detaljer. Trots goda betyg i slöjd så fick jag inte heller till det så bra som jag såg att andra kunde (...). På det sättet avtog nöjet med att sy kläder. (M 28483)

AVSLUTNING

Sömnad i hemmet är en viktig del av 1900-talets kvinnohistoria och mediehistoria som hittills varit bortglömd inom forskningen. Tack vare frågelistan har jag kunnat samla in minnen av detta för att lyfta fram all möda och även glädje som lagts ned på att sy kläder hemma. Hemsömnaden upphörde inte med min undersökningsperiods slut omkring 1980. Den har fortsatt, om än i minskad utsträckning och utifrån andra behov präglade av kreativitet och nöje. Bara de senaste åren har sömnad och andra handarbeten i hemmet ökat, framförallt under covidpandemin 2020–2022. Att prova att sy kläder själv ger en större respekt för den tid det tar och den skicklighet som krävs för att skapa fina och välsittande kläder. Dagens samhälle har också mycket att lära av tidigare generationers lagning och återbruk för att spara resurser.

REFERENSER

Tryckta källor och litteratur

- Beetham, Margaret 1996: *A Magazine of Her Own: Domesticity and Desire in the Woman's Magazine 1800–1914*. London: Routledge.
- Burman, Barbara 1999: Introduction. I: B. Burman, Barbara (red.): *The culture of sewing: gender, consumption and home dressmaking*. Oxford & New York: Berg.
- Daun, Johannes 2022: *När man sydde kläder på fabrik: svensk konfektionsindustri cirka 1900–1980*. Göteborg: Daidalos.
- Emery, Joy Spanabel 2014: *A History of the Paper Pattern Industry*. London & New York: Bloomsbury.
- Johansson, Marléne 2002: *Slöjdpraktik i skolan: hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Läroplan för grundskolan, 1962. Stockholm: Kungl. Skolöverstyrelsen.
- Nyberg, Anita 1989: *Tekniken - kvinnornas befriare?: Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetsid och förvärvsdeltagande 1930-talet - 1980-talet*. Diss. Linköping: Linköpings Universitet.
- Nyberg, Anita 1994: *Med symaskiner syr man mer: Kvinnors förvärvs- och hushållsarbete på 1930-talet*. I: Johansson, Alf O., Lundin, Susanne & Olsson, Lars (red.): *Dagsverken: 13 essäer i arbetets historia*. Lund: Historiska Media.
- Sjöqvist, Kerstin, 1972: *Symaskinen: Historiskt och socialt*. Stockholm: LTs förlag.
- Szeless, Margarethe 2002: *Burda' fashions - a wish that doesn't have to be wishful thinking: Home-dressmaking in Austria 1950–1970*. *Cultural studies* nr 16 (6).
- Törnvall, G., 2023: *From paper patterns to patterns-on-fabric: home sewing in Sweden 1881–1981*. *Costume*, 57 (1). <https://www.eupublishing.com/doi/10.3366/cost.2023.0245>

Otryckta källor

- Folklivsarkivet i Lund, Lunds universitet. (2022). Svar på frågelistan LUF 264 Hemsömnad och mönstertidningar

"Att ta vara på dagen har för mig alltid varit väsentligt" – Några minnesbilder av Nils-Arvid Bringéus

Gunnar Alsmark

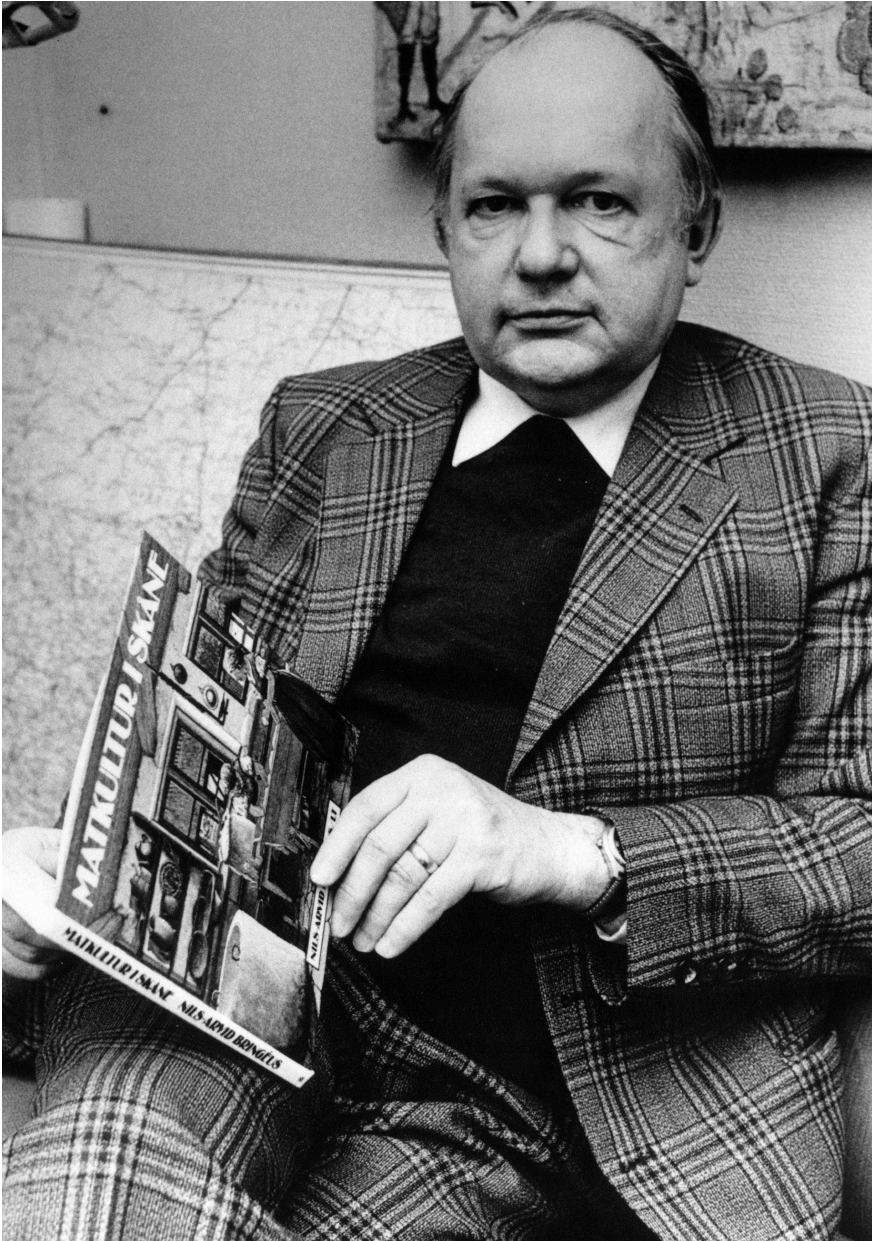
I april 2023 avled den svenska etnologins nestor professor Nils-Arvid Bringéus, 97 år gammal. De många minnesord som då skrevs om vittnar unisont hans stora betydelse för universitetsämnets utveckling i Sverige och internationellt. I den här texten ger en arbetskollega på institutionen i Lund några minnesbilder, egna såväl som andras, om Nils-Arvid Bringéus som person.

INLEDNING

"Docent Bringéus reste sig upp ur den slitna fåtöljen, sträckte fram sin hand och sa: 'Det här gick ju bra. Nils-Arvid heter jag. Här är vi alla bröder!' Platsen var ett med papper överfyllt tjänsterum på andra våningen hos 'kyrkobröderna', Folklivsarkivets granninstitution på Finggatan i Lund. Titelbortläggningen markerade att jag dels med beröm godkänt klarat av mitt första betyg i ämnet nordisk och jämförande folklivsforskning, dels nu tillhörde gemenskapen med rätt att gå på högre seminarier. Att 'brödrskapet' på institutionen just då, hösten 1966, var något naggat i kanten av kampen om vem som skulle efterträda Sigfrid Svensson som professor märkte jag föga, naiv nybörjare som jag var."

Minnesbilden inleder mitt bidrag till festskriften *Folklivsarkivet Lund 1913 - 1988*. Då har 22 år passerat, jag är sedan länge docent i etnologi och jobbar nu som universitetslektor och studierektor på institutionen med ansvar för ekonomi och undervisning. Kontakten med institutionens professor och ämnesföreträdare Nils-Arvid Bringéus är frekvent, ofta lite knepig, ibland turbulent – men också givande och rolig. En bidragande orsak är den gemenskap som finns mellan alla på Finggatan, oavsett om man arbetar med utbildning och forskning, på Folklivsarkivet, inne på expeditionen eller i tryckeriet.

Just denna innehållsmässiga, inkluderande bredd är festskriften ett bra exempel på. Redaktör är professor Nils-Arvid Bringéus, som i förordet "bjuder in läsaren till besök på institutionen med guider från olika forskningsgenerationer". Guiderna, 17 till antalet, representerar en brokig samling etnologer och folklorister, som utifrån skilda åldrar och erfarenheter berättar om institutionens olika verksamhetsområden. Som sig bör i en

Nils-Arvid Bringéus i prefektrummet på Folklivsarkivet 1981. Foto: Scandia Photopress

minnesskrift beskriver flera bidrag också Folklivsarkivets framväxt och etnologiämnets sökande efter identitet från tidigt 1910-tal och vidare under 1900-talet. För alla ämneshistoriskt intresserade utgör antologin en tänkvärd påminnelse om den dynamik som följer sig bakom varje ämnesbeteckning, både i tid, innehåll - och till universitetsort. Det sistnämnda blir tydligt i den jubileumsskrift över stockholmsetnologin som Nordiska museet i Stockholm gav ut fem år senare; *Lusthusporten – en forskningsinstitution och dess framväxt 1918-1993*. I baksidestexten beskrivs boken som "en fängslande skildring av ett originellt universitetsämnes framväxt i Stockholm, av en ovanlig miljö och av färgstarka personligheter".

En av dem som satte färg på institutionen där var Mats Rehnberg, samtida professorskollega och god vän med Bringéus. När jag första gången besökte honom på Villa Lusthusporten på Djurgården tog han emot mig i sin sedvanliga grötrock i finrandig bomull. "Jag är vaktmästare här på stället" förklarade han på vår väg ner till källarvalvens arkiv. När vi efter en timmes monolog om tingens tillstånd skildes åt sa han. "Glöm nu inte att hälsa den där djävla klockringaren i Lund från mig!" För att inte övertolka ordens innebörd måste de relateras till Rehnbergs speciella personlighet, tänkvärt fångad av etnologen Mats Hellspong i *Lusthusporten*: "Mats (Rehnberg) var en gudabenådad talare, berättare, underhållare, hans verbala förmåga var närmast unik, inte många gånger i livet möter man en människa med en sådan allmänbildning ... Hans språk var alltid drastiskt, färgrikt, ofta provocerande ... i regel alltför riskabelt att återge i tryck" (Hellspong 1993:118f).

NILS-ARVIDIANA

Vad ska vi då säga om Nils-Arvid Bringéus personlighet. Knappast färgstark, enligt mitt förmenande. Men som forskare imponerande, vilket jag återkommer till. För Nils-Arvid var blotta tanken att officiellt distansera sig från den akademiska världen främmande. På institutionen gick han oftast klädd i en gråblå kostym med slips, ibland fläckbestänkt efter allt för hastigt inmundigande av mat eller dryck. Inte heller kände han alltid ett behov av att markera sin status. På en exkursion till Ungern 1975, som jag anordnade tillsammans med Mátyás Szabó och en grupp studenter från Stockholm, trodde många att folkloristen Ebbe Schön med sitt stora tomteskägg var resans ledare och professor.

På liknande sätt skriver Nils-Arvid om sin företrädare Sigfrid Svensson, att denne inte hade ett storvulet sätt, som en del andra professorer, "Det berättas att mer än en besökare på Folklivsarkivet tagit fel på professorn och vaktmästaren Oscar Carlsson". Och i en självkritisk reflektion fortsätter han. "Men om Sigfrid Svensson i sin svarta basker mera påminde om en konstnär än om en professor, vann han likväl i längden. Ofta avrundade han ett samtal med en humoristisk knorr. När han för Bengt-Arne

Person (chef för Varbergs museum, min anmärkning) berättat en lätt ekvok historia, tillade han: "Det här hade jag inte vågat berätta för Bringéus" (Bringéus 2001:40f).

Också jag tänkte ofta på vad jag ville och vågade berätta för Nils-Arvid? Inte mycket, för att göra en lång historia kort. De försök jag i ungdomlig entusiasm och ohejdad vana gjorde uppmuntrade inte till efterföljd. I den bemärkelsen var Nils-Arvid, åtminstone för mig, inte en nära person som jag kunde skämta eller dela sorger och bekymmer med. Och det trots att vi träffades så ofta, festade ihop, reste på konferenser, exkursioner och utflykter tillsammans. Jag fick många av hans böcker med dedikationer, vilket jag uppskattade; "Gunnar Alsmark, vänskapsfullt från förf." (Ur släktens sekretär). "Gunnar Alsmark med julkhälsningar från vännen förf." (Den kyrkliga seden). "Gunnar Alsmark i anledning av 60-årsdagen med varm lyckönskan från gamle vännen förf." (Man, food and milieu).

Gunnar Alsmark till vänster och vid sidan av honom Nils-Arvid Bringéus vid en personalutflykt till Bollaltebygget i södra Halland 1987. På bilden syns också Nils Westerdaahl och Per-Markku Ristilampi. Foto: Anders Salomonsson

Men vänskap i ordets egentliga betydelse går naturligtvis bortom den akademiska artighetsfrasen. Då handlar det om rätten att få vara obekvä, ledsen, rådvill, men också kritisk när man så känner. Vilka vänner av den digniteten Nils-Arvid hade vet jag

inte? Potentialen fanns, med tanke på det stora antal arbetskollegor Nils-Arvid hade runt om i universitetsvärlden, i Sverige och övriga Norden, men också i Europa och USA. Där var han i sitt esse, kom som föreläsare eller forskare för några dagar, utbytte kunskaper och erfarenheter, bodde bra, åt gott, såg nya miljöer med bästa möjliga guider. Hur roligt är inte det! Värre då på hemmaplan, med alla dess ekonomiska och praktiska bestyr, något som dessutom tog tid från forskningen. Resultatet blev en oftast stressad Nils-Arvid, som ibland knappt hade tid att hälsa, än mindre byta några ord. Kaffesugen kunde han svepa in i fikarummet för att hämta en kopp, även när automaten puttrade på för fullt. Och detta innan filterhållaren hade droppskydd, kan ni tänka. Sedan snabbt in på rummet igen för att energiskt knacka vidare på ett stryktåligt tangentbord. Att mängder med intressanta artiklar och böcker producerades var nog en klen tröst för de flesta av institutionens anställda. Otåligheten, viljan att alltid maximera sin tid, tog sig många intressanta uttryck. När vi på exkursioner åkte buss ägnade sig Nils-Arvid ofta åt ett slags akademisk speed-dating. Under resans gång alternerade han mellan olika dubbelsäten där han retoriskt bad en av personerna att genast flytta på sig för att han behövde diskutera etnologi med den bredvidsittande.

En arena där Nils-Arvid verkligen trivdes, och vågade spela ut, var institutionens många festsammanhang. I sin självbiografi skriver han. "På etnologen hade under årens lopp utvecklats ett rikt festritual i samband med disputationer med nydiktade visor och upptåg av olika slag utöver de sedvanliga talen" (Bringéus 2014:196). Förutom de akademiska festerna ordnade institutionens lärarkår också privata, där Nils-Arvid ibland bjöds in. Det kunde vara födelsedagar, maskerader - för att nu inte tala om våra beryktade kräftskivor. En av många oförglömliga ägde rum i ett litet fiskarhus alldeles vid vattnet nedanför Sofiero slott, ägt av Nils-Arvids sista livskamrat, Birgitta Castor.

Under årens lopp bidrog inte minst festerna till att skapa en speciell berättartradition kring Nils-Arvid, eller Nabben som vi sinsemellan sa. Men att tilltala honom så var otänkbart. Jag är inte ens säker på att han förstod smeknamnets potentiellt positiva laddning, visande på en förtrolig och nära relation. Själv berättar Nils-Arvid att han kallades Nisse hemma. Men, lägger han till. "När en av mina amanuenser en gång vid ett seminarium kallade mig så blev det en engångsföreteelse" (Bringéus 2014:9) Vilken uppgift för en hågad folklorist att samla in denna Nils-Arvidiana medan "di gamle" ännu står på benen.

BESVÄRLIG INDIVIDUALIST

Small talk och social smidighet var inte Nils-Arvids främsta egenskaper. Inte heller personliga samtal med kollegor och vänner om problem och tillkortakommanden, byggda på nyfikenhet och empati.

I centrum för hans långa liv stod ett brinnande intresse för folklivsforskning, väckt redan under uppväxten i ett bildat folkskollärarhem i Örkelljunga. Lägg till detta en skrivarkraft och plikt känsla som slår det mesta. Hur den akademiska karriären nästan alltid kom före privatlivet har han flera gånger tagit upp i sina självbiografiska texter. Här vill jag lyfta fram två böcker, där Nils-Arvid visar en förvånansvärd öppenhet i stark kontrast till den rastlöst reserverade person jag nyss berättat om. Den ena är *Ur släktens sekretärer* (1993) där jag citerar ett stycke från en anmälan av Allan T Nilsson, etnolog och museiman, som publicerades i RIG 1:1995:

”Främst är boken avsedd för hans barn och barnbarn - dock med det viktiga tillägget: ”Kanske porträtten samtidigt kan ha ett mera allmänt intresse sedan det etnologiska studiet av människan som kulturvarelse blivit allt starkare fokuserat på enskilda individer. I en efterskrift ger han dessutom råd och anvisningar för var och en att forska i sin egen släkt. För den som var med 1947. då Nils-Arvid Bringéus gjorde sin entré på Finggatan i Lund, bevisat hans disputation 1958 i Carolinasalen med John Granlund som opponent, själv haft honom 1961 i samma sal som fakultetsopponent och känt honom genom alla år, kommer det i denna hans senaste bok likväl fram nya drag av personen Nils-Arvid. Jag syftar på de ömsinta porträtt som han tecknar och på att han med stor öppen hjärtighet skildrar inte bara medgång utan även motgång. Generellt tillägger han om alla släktbrev han fått, att de flesta tål att läsas av andra, sedan tiden givit perspektiv och personliga kriser är över: ’Fars brev till mor gav mig en bild av en ung man med mycket känslor och tankar om livet, som jag aldrig själv mött’. Bouppteckningen efter hans mormors mor var det torftigaste han någonsin sett i en bouppteckning: en gammal säng och ett gammalt bord.”

Nilsson avslutar sin anmälan med följande förhoppning; ”Som läsare känner man sig mycket nöjd och stimulerad och hoppas på en fortsättning, där förf. berättar om möten med kolleger och elever.” Så blev det också, drygt 20 år senare. Då publicerade Nils-Arvid sin förvånansvärt frispråkiga och utlämnande självbiografi *Örkelljungapågå och Lundaprofessor* (2014). Där rätas en del frågetecken ut, som till exempel min beskrivning av honom som ”besvärlig individualist”, en etikett som lätt kan uppfattas som alltför negativ. Men orden är inte mina, utan Birgitte Rörbyes, dansk folklorist. ”Hon hade ett skarpt intellekt men också en mjuk kvinnlighet. Vi drogs till varandra”, berättar Nils-Arvid. I januari 1979 får de ett barn tillsammans, Nils-Arvids femte. I ett brev till Nils-Arvid långt senare skriver Birgitte. ”Jag har aldrig vaeret forelsket i nogen af disse supersociale, omsorgsfulde mennesker. Det er de besvaerlige individualister jeg har følt mig tiltrukket af. Og gælder det samme mon ikke også dig!”

”Just så var det”, säger Nils-Arvid i sin självbiografi. Och när Birgitte förtydligar det svåra valet mellan arbete och privatliv med orden; ”För mig är arbetet en del av mitt liv, men bara en del”, konstaterar Nils-Arvid lakoniskt; ”Jag hade prioriterat arbetet, inte tu tal om det” (Bringéus 2014:191).

SKRIVANDETS GLÄDJE OCH MÖDA

Få, om ens någon jag lärt känna i mitt liv, kan mäta sig med Nils-Arvids plikt känsla och arbetsdisciplin, något han själv lyfter fram i olika sammanhang. Slutordet till självbiografien inleds med *Carpe diem* och följande två nyckelmeningar. ”Att ta vara på

Nils-Arvid Bringéus och Gunnar Alsmark på väg till festen som hölls i Villa Blix, Finnngatan 10, i samband med Nils-Arvids pensionering 1991. Foto: Anders Salomonsson

dagen har för mig alltid varit väsentligt. Tidsfördriv, sällskapsliv eller nattligt pokulerande har jag aldrig haft förståelse för" (Bringéus 2014:211). I ett annat sammanhang lånar Nils-Arvid ett roligt men också lite sorgligt konstaterande från sin vän Mats Rehnberg. "Semester är en rättighet, ingen skyldighet."

Oavsett vad man tycker om denna hållning till livet, så är resultatet imponerande, både vad gäller arbetet med den stora förändring som universitetsvärlden genomgick i och med 1969 års utbildningssystem, de många internationella kontakter och nätverk han utvecklade och, inte minst, en ständigt pågående produktion av läroböcker, monografier, artiklar mm. Nils-Arvids tryckta skrifter alltifrån den första år 1945, *Vård av hembygdens minnen – vilja att värna dess framtid*, fram till år 2006 sammanställdes av Folklivsarkivet i Lund och upptar runt 800 titlar. Därefter fortsatte skrivandets glädje – och möda – trots en tilltagande trötthet på grund av åldersdiabetes.

Hur var det egentligen möjligt att år efter år publicera så mycket? Och det utifrån förutsättningar helt annorlunda mot idag, tekniskt, praktiskt, på alla möjliga sätt. Bara detta att fysiskt leta fram böcker, artiklar och arkivmaterial var tidsödande, inte sällan frustrerande. Idag finns många texter bara några knapptryck bort innan du kan läsa dem på skärmen hemma. Samma sak när du behöver testa tankar, utkast och bilder med andra forskare. Helt informellt sänder du ett mejl och får med lite tur svar på studs. Även om de bor på andra sidan jordklotet... och har lite udda sovvanor. Eller ta allt annat med datorn som underlättar din skrivarprocess. Här finns ordböcker, uppslagsverk, tidningsartiklar, släktarkiv, appar för översättning av språk, AI-baserad ChatGPT, som du enkelt kan kommunicera med, ställa frågor till, få färdiga textförslag att fundera vidare på.

Till detta kommer ytterligare en faktor. Nils-Arvid var skolad i en akademisk tradition där man förväntade sig ett gediget underlag med fakta från en rad olika källor. Dessa skulle sedan redovisas i en omfattande notapparat, som när den stod i anslutning till brödtexen, kunde omfatta halva sidan eller mer, ibland med långa lärda sidospår och resonemang. Sist i boken kom Tryckta källor och anförd litteratur, allt enligt strikta regler, ner till minsta kommatecken. I Nils-Arvids avhandling *Klockringningsseden i Sverige* från 1958 angav han cirka 1000 referenser!

Böcker i detta daterade, tunglästa format har jag många av, både inom etnologi, konst och litteratur. Jag läser dem gärna. Älskar att gotta ner mig i vindlande vetenskapshistorik, fånga tidsandan i citat från gamla brev och dagböcker, fundera över oförblommerade beskrivningar av människor och miljöer, fria från politiska pekpinningar och moraliska tillrättalägganden. En bok i den genren är *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius. En studie kring Wärend och wirdarne* (Bringéus 1966). "Den förde mig in på etnologiämnets historia och jag skrev den med stor glädje", konstaterar han i slutordet på sin självbiografi. Han är nu närmare de 90 och tonen har blivit mer fundersam kring hur livet utformade sig. "Oavsett ämnesinriktning har det jag forskat och skrivit om präglats av ett historiskt eller kulturhistoriskt perspektiv och det är inte utan att jag känner mig bättre hemma i det förgångna än i nutiden ... Sällan har jag i förväg kalkylerat över vad ett 'projekt' skulle kosta i fråga om tid och arbete. Hade jag gjort det hade det mesta blivit ogjort." (Bringéus 2014:212).

Orden övertygar mig knappast. Redan i folkskolan skrev Nils-Arvid en uppsats i en radioprästävling, som belönades med ett par årgångar av Fataburen. "Utän att ana det hade jag snuddat vid min kommande livsuppgift: att lyssna till folkets minnen och använda dem som källa för kulturhistorisk forskning". Och när Nils-Arvid var 20 år skriver han i sin dagbok. "Torsdagen den 29 augusti 1946 stegade jag för första gången

I samband med 75-årsjubileet 1988 fotograferades personalen vid Folkklivsarkivet och etnologiska institutionen på trappan till Finngatan 8. Nils-Arvid Bringéus står i mitten längst fram. Foto: Sven Hjalmarsson

upp till arkivet på Finngatan, Där mötte jag den nye professorn Sigfrid Svensson, fick kurslistor – och var fast” (Bringéus 1988:271f).

Min bild är att Nils-Arvid levde det liv han verkligen ville, brann för och i grund och botten trivdes med. Kostnaderna i tid och arbete upprepade sig ju år efter år utan att han tog lärdom. Belöningen var väl att han samtidigt spred lärdom till glädje för historiskt intresserade människor då – och i framtiden.

KÄLLOR

- Bringéus, Nils-Arvid (1966). *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius som etnolog. En studie kring Wärend och Wirdarne*. Stockholm: Nordiska museet.
- Bringéus, Nils-Arvid (red.) (1988). *Folklivsarkivet i Lund 1913-1988. En festskrift till 75-årsjubileet*. Lund: Folklivsarkivet.
- Bringéus, Nils-Arvid (2001). *Sigfrid Svensson som folklivsforskare. En minnesskrift i anledning av hundraårsdagen av hans födelse den 1 juni 1901*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.
- Bringéus, Nils-Arvid (2014). *Örkelljungapåg och Lundaprofessor*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.
- Hellspong, Mats (red.) (1993). *Lusthusporten, en forskningsinstitution och dess framväxt 1918-1993. Festskrift till den Hallwylska professuren i folklivsforskning i Stockholm vid dess 75-årsjubileum*. Stockholm: Nordiska museet.
- Nilsson, Allan T. (1995) Recension av: Bringéus, Nils-Arvid: Ur släktens sekretär. *RIG Kulturhistorisk tidskrift* vol. 78, Nr 1 1995.

ARKIVCHEF

Karin Gustavsson
Tel: +46462223135

ARKIVARIE

Gabi Louisedotter
Tel: +46462227568

ARKIVARIE

Patrik Sandgren
Tel: +46462223612

ARKIVASSISTENT

Andreas Alm
Tel: +46462227561

ARKIVASSISTENT

Lovisa Buhrgard
Tel: +46462224373

POSTADRESS

Folklivsarkivet med
Skånes musiksamlingar
Box 117
221 00 Lund

BESÖKSADRESS

Porfyrvägen 20
224 78 Lund

E-POSTADRESS

expedition@folklivsarkivet.lu.se

ISSN 1652-5086

UTGIVEN AV LUNDS UNIVERSITETS FOLKLIVSARKIV

Redaktörer: Karin Gustavsson och Gabi Louisedotter

LUNDS
UNIVERSITET

www.folklivsarkivet.lu.se/

LUNDS UNIVERSITET

Box 117
221 00 Lund
Tel 046-222 00 00
www.lu.se